

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Sisällysluettelo

1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	3
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	4
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	4
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	9
2 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	14
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	14
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	18
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	22
2.4 Arvoperusta	24
2.5 Oppimiskäsitys	27
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	29
2.7 Laaja-alainen osaaminen	30
Ajattelu ja oppiminen	31
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	32
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	33
Monilukutaito	34
Digitaalinen osaaminen	35
Osallistuminen ja vaikuttaminen	36
3 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	37
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	39
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	40
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	40
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	41
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	42
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	43
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	46
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	49
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	49
Yhteistyö eri tahojen kanssa	51
4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen	53
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys	53
4.2 Pedagoginen dokumentointi	55
4.3 Monipuoliset työtavat	57
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	57
4.5 Oppimisen alueet	60
Kielten rikas maailma	60
Ilmaisun monet muodot	63
Minä ja meidän yhteisömme	66
Tutkin ja toimin ympäristössäni	71
Kasvan, liikun ja kehityn	74
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	78
Kaksikielinen varhaiskasvatus	82

5 Lapsen tuki	84
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut	84
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	86
5.2 Yhteistyö tuen aikana	87
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö	87
Monialainen yhteistyö	88
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	91
Yleinen tuki	92
Tehostettu tuki	93
Erityinen tuki	93
Tuen muodot	94
5.4 Lapsen tuen arviointi	98
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana	99
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista	101
6 Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	103
7 Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	104
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	104

1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustalain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määritys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustalaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisveloite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävstä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- kotoutumissuunnitelma
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma (vasu) on laadittu 2017 ja päivitetty keväällä 2019 valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta. Varhaiskasvatustlain muutokset 2021 ja vasun perusteiden päivittäminen aiheuttivat myös Rovaniemen varhaiskasvatussuunnitelman päivitystarpeen. Uudistettu Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on hyväksytty Sivistyslautakunnassa xx.x.2022. Suunnitelma noudattaa rakenteeltaan Rovaniemen kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelmaa sekä kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmaa. Rovaniemen kaupungin vasussa on varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin lisätty luvuittain paikalliset lisäykset tai painotukset. Paikalliset osiot on merkitty Rovaniemen kaupungin logolla. Yksityiskohtaiset tarkennukset ja kehittämisen kohteet kirjataan toimintavuosittain varhaiskasvatussyksikön vuosisuunnitelmaan.

Varhaiskasvatussuunnitelma koskee kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja Rovaniemen kaupungin alueella. Toimintamuodot kuvataan luvussa 2.2.

Varhaiskasvatussuunnitelma määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Sitä laadittaessa on otettu huomioon valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikalliset erityispiirteet ja pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset.

Rovaniemen varhaiskasvatuksen pedagogiset painopisteet vahvistetaan vuosittain. Painopisteet kuvaavat:

- Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista pedagogiikkaa vahvistavia rakenteita
- Pedagogisen johtamisen kehittämistä
- Lapsen oikeutta saada tarvitsemaansa yleistä, erityistä ja tehostettua tukea

Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen pedagogiikan toteuttaminen edellyttävät toimivia ja pedagogiikkaa vahvistavia rakenteita. Yhteinen jaettu ymmärrys varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, henkilöstön pedagoginen osaaminen ja sensitiivinen vuorovaikutus ovat esimerkkejä pedagogiikkaa vahvistavista rakenteista. Pedagogisen johtajuuden tavoitteena on laadukkaan inklusiivisen varhaiskasvatuksen ja lapsen edun ensisijaisuuden toteutuminen. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksen ja oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Lapsen tarvitsema tuki järjestetään ensisijaisesti inklusiivisesti lapsen omassa lapsiryhmässä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen, kehittäminen ja toteutumisen arviointi

Suunnitelmaa laadittaessa on huomioitu muut Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat, kuten:

- Rovaniemen kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma
- Rovaniemen kaupungin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelma 2021
- Rovaniemen kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelma
- Rovaniemen kaupungin valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- Varhaiskasvatuksen järjestämisen periaatteet
- Rovaniemen kaupungin kulttuuri- ja liikuntakasvatussuunnitelma
- Lasten Rovaniemi - Lasten, lapsiperheiden ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Rovaniemellä 2021-2025

- Asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamisen kehittämisohjelma
- Rovaniemen kaupungin kotouttamisohjelma

Lisäksi on huomioitu:

- Rovaniemen kaupunkistrategia 2030 vuoteen
- Varhaiskasvatuspalveluiden laatu- ja arviointikyselyt
- Varhaiskasvatuksen visio ja arvot, palveluiden järjestämisen ja toiminnan painopisteet
- Rovaniemen kaupungin yleiset lähipalveluperiaatteet ja toimialan yhteiset periaatteet

Varhaiskasvatussuunnitelman laatimista varten perustettiin syksyllä 2016 ohjausryhmä, jossa oli edustettuna perusopetuksen, palvelusetelipäiväkotien, koulutuspalveluiden, varhaiserityiskasvatuksen, varhaiskasvatuksen kehittämisen, vuorohoidon, iltä- ja viikonloppuhoidon sekä esiopetuksen asiantuntemus. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat, Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapin piiri ry:n sekä Rovaniemen seurakunnan lapsityön edustajia on pyydetty kommentoimaan suunnitelmaa lausuntokierroksella.

Vasu 2017 -työryhmä koottiin varhaiskasvatuksen esimiehistä. Työryhmän tehtävänä oli työstää paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa valtakunnallisten perusteiden ja ohjausryhmän ohjeistuksen pohjalta. Työryhmän jäsenet toimivat myös asiantuntijatyöryhmien vetäjinä. Asiantuntijaryhmien aiheet koostuivat varhaiskasvatussuunnitelman keskeisistä alueista: Kielten rikas maailma, Ilmaisun monet muodot, Minä ja meidän yhteisömme, Tutkin ja toimin ympäristössäni, Kasvan, liikun ja kehityn, Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki sekä Leikki. Ryhmiin pyydettiin osallistujia varhaiskasvatussyksiköistä. Tavoitteena oli varhaiskasvatuksessa työskentelevän henkilöstön osallistaminen vasuprosessiin sekä olemassa olevan asiantuntijuuden jakaminen ja hyödyntäminen. Ryhmissä keskusteltiin paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavista paikallisista painotuksista keskeisiin osa-alueisiin liittyen sekä suunniteltiin tulevalle toimintakaudelle ajoittuvia työpajoja uuden vasun jalkauttamiseksi varhaiskasvatuksen kentälle.

Varhaiskasvatuksen henkilöstölle, lapsille ja lasten huoltajille on järjestetty mahdollisuuksia osallistua varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen järjestämällä keskustelufoorumeita, kyselyjä ja haastatteluja. Suunnitelman laatimisessa on huomioitu lapsilta, huoltajilta ja varhaiskasvatussyksikköjen henkilöstöltä saadut vastaukset, kommentit ja lausunnot.

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen arviointia on tehty vuonna 2018 kysymällä huoltajilta ja lapsilta osallisuuden toteutumisesta. Vasu 2018 - varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistamisen jälkeen, varhaiskasvatussyksiköiden henkilöstöltä pyydettiin palautetta ja muutosehdotuksia Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman sisältämästä paikallisesta osuudesta. Varhaiskasvatussuunnitelman päivitys on tehty keväällä 2019

varhaiskasvatuksen laadunhallintatiimin, varhaiskasvatussyksiköiden palautteiden sekä lasten ja huoltajien osallisuuskokemusten pohjalta.

Varhaiskasvatuslain muutokset 2021 loivat tarpeen päivittää Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman päivittämiseen nimettiin ydinryhmä, joka koordinoi päivitystyötä. Paikallisen suunnitelman päivittäminen aloitettiin kaupungin sekä palveluseteli yksiköihin suunnatulla kyselyllä. Kyselyssä pyydettiin kommentteja vasun paikallisten osuuksien muutostarpeista. Pohjoissaamen kielipesä toimi saamelaista varhaiskasvatusta koskevissa asioissa asiantuntijana. Saamelaiskäräjille lähetettiin myös pyyntö esittää mahdolliset muutosesitykset.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman päivittämiseen mahdollistettiin kolme vuotta täyttäneiden lasten pienryhmähaastatteluin. Kysymykset käsittelivät lasten kuulemista, vertaissuhteita sekä mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja oppimisympäristöihin.

Uudistetusta Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman luonnoksesta pyydettiin lausunto lasten huoltajien lisäksi kaupungin varhaiskasvatussyksiköistä, koulutuspalveluista ja sosiaali- ja terveydenhuollosta. Lausuntopyyntö lähetettiin myös seuraaville tahoille: varhaiskasvatuksen palvelusetelisyksiköt, Saamelaiskäräjät, Lapin piirin MLL, Erityislasten Omaiset ELO ry, Rovaniemen seurakunta, Lapin ortodoksinen seurakunta, Rovaniemen vapaaseurakunta, Rovaniemen helluntaiseurakunta, Lapin etnisten suhteiden neuvottelukunta.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä. Hyväksytty suunnitelma käännetään pohjoissaamen kielelle. Päivitetty varhaiskasvatussuunnitelma on voimassa 1.8.2022 alkaen.

Toimintayksiköt täsmentävät omaan toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöihinsä liittyviä tarkennuksia, kehittämistavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä, ja kirjaavat ne vuosisuunnitelmiin.

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seuraa ja arvioi sivistyslautakunta. Laadunarviointia koordinoi paikallisesti varhaiskasvatuksen laadunhallintatiimi. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua toimintansa ulkopuoliseen arviointiin. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa tehdään asiakaskyselyjä sekä toteutetaan valtakunnallisten määräysten mukaiset laadun arvioinnit. Lisäksi varhaiskasvatuksen arvioinnissa hyödynnetään kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardaa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arviointimateriaalia ja laadun indikaattoreita. Karvi tuottaa yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa digitaalisen arviointijärjestelmän Valssin. Järjestelmä mahdollistaa valmistuttuaan tiimeissä tapahtuvan itsearviointin sekä laajemman paikallisen tason laadun arvioinnin.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen tason laadunarviointia tehdään jatkuvana itsearviointina. Varhaiskasvatuksen yksiköissä ja tiimeissä hyödynnetään arvioinnissa Edivan lomakkeita Valssin valmistumiseen saakka. Arviointikäytännöt on kuvattu kappaleessa 7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen. Lisäksi arviointia kuvataan suunnitelman luvuissa eri asiayhteyksissä.

Varhaiskasvatussuunnitelman paikallisissa osioissa käytetään termiä henkilöstö kuvaamaan koko varhaiskasvatustyöyksikön henkilöstön tehtävää tai vastuuta. Työntekijä termillä viitataan yksittäisen työntekijän tehtävään tai vastuuseen. Mikäli tehtävä tai vastuu kuuluu jollekin varhaiskasvatuksen tietylle ammattiryhmälle tehtävänkuvauksen mukaisesti, käytetään silloin tehtävä nimeä esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen

erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä. Varhaiskasvatustilain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen

kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (vasu) on keskeinen pedagogisen toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Suunnitelman laatiminen, toteuttaminen ja arviointi, on prosessi, joka jatkuu koko lapsen varhaiskasvatuksen ajan. Vasun laadinta voidaan aloittaa jo ensimmäisellä tutustumiskäynnillä tai yhteisessä aloituspalaverissa kirjaamalla lapsen kiinnostuksen kohteita, vahvuuksia ja tuen tarpeita. Lapsen vasu laaditaan Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma-lomakkeelle noudattaen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Opetushallituksen ohjeistusta. Varhaiskasvatuskerhoissa lapsen vasu laaditaan aloituskeskustelun yhteydessä lapsen vasu varhaiskasvatuskerhossa -lomakkeelle.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta ja arviointi tapahtuu yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Varhaiskasvatushenkilöstön tulee mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutuminen vasuprosessissa. Lapsi voi osallistua omaan vasukeskusteluunsa olemalla läsnä kuuntelemassa huoltajien ja henkilöstön näkemyksiä vahvuuksistaan. Lapselle varataan myös tilaa ilmaista oma näkemyksensä vahvuuksistaan, tarpeistaan ja kiinnostuksen kohteistaan sekä mitä hän haluaisi oppia. Lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittämisessä varhaiskasvatuksessa valitaan sopiva tapa huomioiden lapsen ikä- ja kehitystaso. Apuna voidaan käyttää esimerkiksi kuvia, lapsen piirroksia ja videoita. Näistä lapsi voi kertoa ja näyttää itselleen merkityksellisiä asioita ja tapahtumia.

Varhaiskasvatukselle ominaisia tapoja selvittää lasten mielipiteitä ja toiveita ovat esimerkiksi leikin havainnointi, yksilö-, pari- ja ryhmähaastattelut, toiminnalliset menetelmät: pohdintarastit, äänestykset, mielipidejanat, liikennevalot sekä luovat menetelmät esim. saduttaminen, piirtäminen, valokuvat, videointi jne. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saatua tietoa ja ymmärrystä hyödynnetään työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi.

Varhaiskasvatuksen opettajat vastaavat siitä, että lapsiryhmässä lapsen vasun suunnittelu, arviointi ja kehittäminen ovat jatkuvaa ja kohdentuu pedagogiseen toimintaan ja oppimisympäristöihin. Perhepäivähoidossa olevan lapsen vasuprosessista vastaa perhepäivähoitaja esihenkilönsä tuella.

Kun lapsen tarvitsemaa tukea suunnitellaan tai arvioidaan on varhaiskasvatuksen erityisopettaja mukana lapsen vasuprosessissa. Erityisopettaja koordinoi myös monialaista yhteistyötä vasuprosessissa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma prosessissa on tarvittaessa mukana myös lapsen kannalta muut tärkeät tahot. Tällaisia tahoja voivat olla esimerkiksi hyvinvointialueen sosiaalitoimen -, kuntoutuksen tai terveydenhuollon edustajat. Jos lapsella on kaksi varhaiskasvatuspaikkaa, esimerkiksi vuoroasumisen vuoksi, on tärkeää, että varhaiskasvatuspaikat tekevät yhteistyötä lapsen vasun laatimisen, toteuttamisen ja arvioinnin yhteydessä. Myös perhepäivähoitajan, lapsen varahoidon henkilöstön ja huoltajien keskinäinen yhteistyö on oleellista lapsen edun mukaisessa varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Yhteistyön merkitys korostuu kun lapsella on tuen tarvetta.

Moninaisuus on luonnollinen osa varhaiskasvatusta. Kielellistä, kulttuurista ja katsomuksellista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelma prosessissa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. KieliPeda työväline tukee osaltaan kielitietoista varhaiskasvatusta ja monikielisten lasten suomen kielen oppimista. Työväline otetaan käyttöön jokaisen 3 vuotta täyttäneen monikielisen, suomen kieltä opettelevan lapsen ja se liitetään osaksi lapsen vasua lapsen suomenkielen opettamisen pohjaksi ja kielen oppimisen seurantaan. KieliPeda työvälineen käytöstä on tarkemmin luvussa 4.5 Oppimisen alueet.

Saamelaisessa varhaiskasvatuksessa saamea äidinkielenään puhuvien lasten varhaiskasvatussuunnitelmat pyritään laatimaan saamen kielellä ja varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyvät keskustelut käymään saamenkielellä aina kun se on mahdollista. Saamelaisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on tukea myös lapsen kielellistä identiteetin kehittymistä ja siten lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa huomioidaan saamen kieli- ja kulttuurikasvatus sekä saamelaisen pedagogiikan menetelmät.

Mikäli lapsella on varhaiskasvatuspäivän aikana lääkehoidon tai erityisten hoitotoimenpiteiden tarvetta, laaditaan varhaiskasvatukseen suunnitelma lapsen lääkehoidon ja /tai erityisten hoitotoimenpiteiden toteuttamisesta. Suunnitelma on osa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on kehkeytyvä ja ajassa oleva suunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tulee tarkistaa aina kun lapsen tarpeet sitä edellyttävät. Sovittuja ja lapsen vasuun kirjattuja pedagogisia toimintakäytänteitä tulee tarkentaa tai muuttaa ja mikäli lapsen tarvitsemasta tuesta ja/tai tukipalveluista tehdään hallintopäätös. Aloite tarkistamiseen voi tulla huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön lisäksi myös muilta lapsen kanssa työskenteleviltä asiantuntijoilta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavista tukeen liittyvistä paikallisista käytänteistä on tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman salassapidossa ja tietojen luovuttamisessa noudatetaan Opetushallituksen ohjeita ja paikallista ohjeistusta varhaiskasvatuksen aloituskäytännöistä.

Kuva täydennetään myöhemmin

Kuva 1. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien jatkumo (Oph).

Päiväkodeissa varhaiskasvatuksen opettajat vastaavat pedagogisen toiminnan suunnittelusta, arvioinnista ja kehittämisestä. He käyvät varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut ja laativat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman yhdessä huoltajien ja mahdollisen muun verkoston kanssa huomioiden lapsen osallisuuden. Varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi pohjautuu huoltajien, varhaiskasvatustiimin havaintoihin ja lapsen mielipiteiden ja toiveiden huomioimiseen ja kuulemiseen. Ennen suunnitelman laadintaa varhaiskasvatustiimi käy yhteistä keskustelua tiimipalaverissaan kooten jokaisen tiimin jäsenen havainnot lapsen kiinnostuksen kohteista, osaamisesta, vahvuuksista ja yksilöllisistä tarpeista muodostaen niistä yhteisen näkemyksen. Tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi kuvataan luvussa 5.5. Mikäli esiopetuksessa oleva lapsi tarvitsee varhaiskasvatustalvaeluita esiopetuksen lisäksi, kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan myös lapsen varhaiskasvatusta koskevat asiat.

Perhepäivähoidossa perhepäivähoidon esihenkilö käy ennen lapsen vasun laatimista perhepäivähoitajan luona havainnointikäynnillä. Esihenkilö ja perhepäivähoitaja keskustelevat yhdessä mitä keskeisiä tavoitteita toiminnalle ja oppimisympäristölle nousee havainnoista. Perhepäivähoitaja käy lapsen vasu keskustelun yhdessä huoltajien kanssa ja kirjaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman. Tarvittaessa perhepäivähoidon esihenkilö osallistuu lapsen vasun laatimiseen ja kirjaamiseen. Moniammatillisen yhteistyön osalta noudatetaan samoja toimintatapoja kuin muussakin varhaiskasvatustoiminnassa.

Varhaiskasvatuskerhoissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tehdään lapsen aloittaessa kerhotoiminnan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma perustuu huoltajien tuntemukseen lapsestaan ja lapsi on mukana keskustelussa. Suunnitelmaa tehtäessä otetaan huomioon, että lapsi osallistuu varhaiskasvatuskerhoon 6 tuntia viikossa. Huoltajien kanssa sovitaan niistä asioista, joihin kerhotoiminnassa voidaan vastata ja millaiset asiat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen osalta on syytä huomioida lapsen muussa toiminnassa.

Avoimessa päiväkodissa lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa ei tehdä toiminnan luonteesta johtuen. Sen sijaan korostuu Lapsiryhmän varhaiskasvatussuunnitelman, ryhmävasun merkitys. Ryhmävasussa huomioidaan se, että lapsi osallistuu toimintaan yhdessä huoltajansa kanssa, ja lapsiryhmän rakenne ja kokoonpano vaihtelee. Toiminnassa keskitytään huoltajien kuulemiseen oman lapsensa asiantuntijana. Lapsen asioista keskustellaan tasavertaisessa vuorovaikutuksessa, jolloin huoltajilla ja varhaiskasvatuksen työntekijällä on mahdollisuus ottaa puheeksi ja arvioida lapsen kasvuun, kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin liittyviä asioita. Huoltaja voi halutessaan keskustella lapsensa asioista myös muiden huoltajien kanssa.

Lapsiryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa eli ryhmävasussa suhteutetaan ryhmän konkreettiseen arkeen lasten vasuista ja varhaiskasvatussuunnitelmasta nousevat pedagogiset tavoitteet toiminnalle, oppimisympäristölle ja toimintakulttuurille. Ryhmävasun tehtävä on toimia arjen pedagogisena työvälineenä, jonka avulla toiminnan, oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin suunnittelemista, toteuttamista, arvioimista sekä kehittämistä jäsennetään lapsiryhmän yksilöllisten tarpeiden mukaan. Ryhmävasussa konkretisoidaan tiimin pedagogiset toimintaperiaatteet ja käytännöt.

Ryhmävasun laadinnasta päävastuun kantaa varhaiskasvatuksen opettaja. Laadinnan yhteydessä käydään tiimissä yhteistä keskustelua ryhmän toimintakulttuurista, pedagogisista käytänteistä ja niiden suhteesta kasvuun, opetukseen ja hoitoon. Keskustelun pohjalta muodostetaan yhteinen näkemys, joka pohjautuu ryhmän lasten vasuihin ja paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Yhteiseen näkemykseen jokainen työntekijä sitoutuu.

Ryhmävasun tekeminen on prosessi, jota tiimi työstää tiimipalavereissa heti toimintakauden alkamisesta lähtien. Ryhmävasu täydentyy vähitellen lasten varhaiskasvatussuunnitelma prosessien edetessä. Lapsiryhmän varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti ja arvioinnin sekä lapsiryhmän muuttuvien tarpeiden pohjalta toimintaa muutetaan. Suunnitelma laaditaan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma lomakkeelle.

2 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämäänsä tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustlain

mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä YK:n kestävä kehityksen tavoitteet.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatustalakea, sosiaalihuoltolakea, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia ja terveydenhuoltolakea sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys. Päiväkodissa

tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Rovaniemellä varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa varhaiskasvatus- ja perusopetuslain lisäksi Rovaniemen kaupungin yleiset lähipalveluperiaatteet ja toimialakohtaiset periaatteet sekä Varhaiskasvatuksen järjestämisen periaatteet. Varhaiskasvatuksen keskitettyinä palveluina ovat vuorohoito, integroitu ryhmä, saamelainen varhaiskasvatus ja avoin päiväkotitoiminta. Kerhotoimintaa järjestetään osana avointa varhaiskasvatusta keskitettynä toimintana. Kerhotoiminnan vuosittainen laajuus riippuu kysynnästä. Varhaiskasvatus- ja esiopetuspalveluita järjestetään lähipalveluina keskustan ja taajamien alueilla.

Varhaiskasvatusta Rovaniemellä toteutetaan päiväkotitoimintana, perhepäivähoitajana ja avoimena varhaiskasvatustoimintana. Esiopetuksessa olevalla lapsella on mahdollisuus huoltajien niin halutessa osallistua myös esiopetusta täydentävään varhaiskasvatukseen.

Kunnan järjestämän varhaiskasvatuksen vaihtoehtona on palveluseteli, jolla perheet voivat hankkia palvelun yksityiseltä kaupungin hyväksymältä palveluntuottajalta yksityisestä päiväkodista tai yksityiseltä perhepäivähoitajalta.

Varhaiskasvatuksen palveluohjauksesta perheet saavat tietoa varhaiskasvatuksesta ja sen vaihtoehtoista. Tiimi neuvoo hakumenettelyyn liittyvissä asioissa ja auttaa perheitä sekä kunnalliseen että yksityiseen varhaiskasvatukseen liittyvissä asioissa.

Laadukkaan palveluohjauksen avulla ohjataan huoltajia valitsemaan sopiva palvelu tarjolla olevista vaihtoehtoista lapsen ja perheen näkökulmasta.

Palveluohjauksen tavoitteena on turvata asiakkaille yhdenmukainen palvelu, antaa tietoa ja ohjausta eri varhaiskasvatuksen toimintamuotojen tavoitteista ja toiminnasta.

Varhaiskasvatuksen vaihtoehdot Rovaniemellä:

- Kunnallinen päiväkotitoiminta
- Kunnallinen perhepäivähoito
- Varhaiskasvatuskerho
- Avoin päiväkotitoiminta
- Pohjoissaamen kielipesä
- Yksityinen päiväkotitoiminta palvelusetelillä
- Yksityinen perhepäivähoito palvelusetelillä

Varhaiskasvatusta järjestetään tällä hetkellä suomen ja pohjoissaamen kielellä.

Alle kouluikäiselle lapselle, jolle on vammaispalveluissa laadittu erityishuolto-ohjelma (eho) ja varhaiskasvatuspalvelut sisältyvät ohjelmaan, on varhaiskasvatus maksutonta. Vammaispalvelu toimittaa päätöksestä tiedon varhaiskasvatuksen palvelualuepäällikölle ja huoltajat hakevat vapaamuotoisella hakemuksella varhaiskasvatusmaksun poistoa. Tällöin varhaiskasvatuspalvelut järjestetään erityishuoltona.

Jokaisessa varhaiskasvatustalouksessa on ajantasainen Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Yksikkökohtainen suunnitelma on luotu varhaiskasvatuksen yhteiselle suunnitelmapiirille, jossa korostuu ennaltaehkäisy. Lisäksi varhaiskasvatukseen on laadittu toimintaohjeet lapsen aiheuttamaan uhkaavaan tai väkivaltatilanteeseen. Pääpaino tulee aina olla ennaltaehkäisyssä ja ennakoinnissa.

Varhaiserityiskasvatuksen konsulttien erityisopettajien, ohjaavien opettajien ja varhaisen tuen menetelmäohjaajien palvelut ovat sekä kunnan että palvelusetelillä järjestettävän varhaiskasvatuksen käytössä riippumatta toimintamuodosta. Lisäksi integroiduissa ryhmissä on lapsiryhmytyötä tekevä varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatustalouksien ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatustalouksissa

määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitus- ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja.

Varhaiskasvatustalaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa

sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatustilain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Varhaiskasvatukseen voi hakea ympäri vuoden. Elokuussa alkavan toimintakauden varhaiskasvatuspaikat haetaan kuitenkin keskitetysti helmikuun loppuun mennessä. Hakemus varhaiskasvatukseen toimintamuodosta riippumatta tehdään käyttäen sähköistä hakemusta verkkoasiointin kautta. Mikäli asiakkaalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta käyttää verkkopalvelua, voidaan hakemus tehdä paperisena.

Varhaiskasvatuksen palveluohjaus antaa tietoa ja ohjausta tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista, eri toimintamuotojen tavoitteista ja toiminnasta. Varhaiskasvatuksen palveluohjaus, yksikön johtajat ja varhaiserityiskasvatus tekevät yhteistyötä, jotta lapsiryhmät ovat pedagogisesti tarkoituksenmukaisia, noudattavat henkilöstön mitoitukseen, ryhmien enimmäiskokoon ja tukeen liittyviä säännöksiä.

Mikäli lapsella on tiedossa olevaa tuen tarvetta, palveluohjaus on yhteydessä varhaiserityiskasvatukseen huoltajan suostumuksella. Varhaiskasvatuksen konsultoiva erityisopettaja tai varhaiserityiskasvatuksen palveluesimies keskustelevat yhdessä huoltajan kanssa mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaa lapsen tarpeita ja etua. Näin päästään suunnittelemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa lapsen tuen tarpeeseen vastaaminen, sekä järjestämään pedagogiset, rakenteelliset ja/tai hoidolliset ratkaisut lapsen tarpeiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatus pyritään ensisijaisesti järjestämään huoltajien toivomassa varhaiskasvatuspaikassa inklusiivisesti.

Päiväkodeissa järjestetään koko- ja osa-aikaista varhaiskasvatusta alle kouluikäisille lapsille. Lapsiryhmien muodostamisessa otetaan huomioon lasten ikä, sisarusuhteet, tuen tarpeet ja päiväkodin tilat. Ryhmien tulee olla lapsen edun mukaisia ja pedagogisesti perusteltuja. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kelpoisuuksissa noudatetaan varhaiskasvatustilain. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta määrittää henkilöstön määrää suhteessa lapsimäärään. Rovaniemellä enintään neljää alle kolmivuotiaasta lasta kohden on päiväkodissa kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävissä yksi henkilö, jolla on säädetty ammatillinen kelpoisuus.

Kolme vuotta täyttäneiden lasten ryhmässä vastaavasti on yksi kelpoisuuden omaava henkilö seitsemää yli viisi tuntia varhaiskasvatuksessa olevaa lasta kohden. Päiväkodissa työskentelee varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen lastenhoitajia, päiväkotiapulaisia, varhaiskasvatuksen erityisopettajia, ja tarvittaessa erityisavustajia. Toiminta on pedagogisesti suunniteltua, tavoitteellista ja varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman mukaista. Päiväkodin toiminnasta vastaa varhaiskasvatussyksikön johtaja.

Vuorohoito on kello 18-6.00 välillä tapahtuvaa ja / tai viikonloppuna tapahtuvaa varhaiskasvatusta. Sitä määrittelee Rovaniemen varhaiskasvatuksen vuorohoidon linjaukset. Rovaniemellä vuorohoito on pääsääntöisesti keskitetty kolmeen kaupungin varhaiskasvatussyksikköön, joista yksi toimii ympäri vuorokauden kaikkina viikonpäivinä. Näiden lisäksi kaupungin määrittelemät palveluseteliyksiköt voivat tarjota vuorohoitoa. Vuorohoitoyksiköt vastaavat lapsen epäsäännölliseen hoidontarpeeseen, joka johtuu huoltajien säännöllisestä vuorotyöstä. Toiminnassa korostuu erityisesti pitkäjänteinen, johdonmukainen ja lapsen tarpeista lähtevä pedagoginen suunnittelu, toiminnan toteuttaminen ja arviointi. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi kaikkina vuorokauden aikoina. Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa siitä, että poikkeavista hoitoajoista huolimatta lapsen varhaiskasvatus etenee suunnitelmallisesti.

Rovaniemellä tarjotaan **saamelaista varhaiskasvatusta** päiväkodissa ja saamen kielipesässä. Molemmat toimintamuodot ovat pohjoissaamenkielisiä. Saamen kielipesä on osa saamen kielen elvyttämistä. Saamelaisen varhaiskasvatuksen työntekijät ovat saamen kielen taitoisia ja saamelaista kulttuuria hyvin tuntevia varhaiskasvatuksen opettajia ja lastenhoitajia.

Perhepäivähoitoa varhaiskasvatuksen toimintamuotona toteutetaan Rovaniemellä pääsääntöisesti sekä kunnallisena että yksityisenä perhepäivähoitajan kodissa tapahtuvana varhaiskasvatuksena. Tarveharkintaisesti yksittäistapauksissa voidaan perhepäivähoito järjestää myös lapsen kotona tapahtuvana varhaiskasvatuksena. Perhepäivähoidossa noudatetaan Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Perhepäivähoitajalla tulee olla perhepäivähoitajan ammattitutkinto. Perhepäivähoitajalla voi olla hoidossaan enintään neljä alle kouluikäistä lasta omat alle kouluikäiset lapset mukaan luettuna. Perhepäivähoidon varhaiskasvatusympäristössä huomioidaan turvallisuus ja terveellisyys ja että oppimisympäristö on lapsen ikää ja kehitystasoa vastaava. Perhepäivähoitokodin myönteinen ja lasta kannustava ilmapiiri tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Pienessä lapsiryhmässä toiminta on joustavaa ja vuorovaikutussuhteiden määrä on pieni. Kunnallisessa perhepäivähoidossa on käytössä sijaishoitajärjestelmä, jossa jokaiselle perhepäivähoidon lapselle määritellään ensisijaiseksi sijaishoitopaikaksi jokin alueen päiväkodeista. Perhepäivähoitoa ohjaa varhaiskasvatussyksikön johtaja.

Varhaiskasvatuskerho on tarkoitettu yli 3-vuotiaille lapsille, jotka eivät ole kunnallisessa tai yksityisessä päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai jotka kuuluvat palvelutakuun piiriin. Yhdessä kerhoryhmässä on 14 yli 3-vuotiasta lasta ja työntekijöinä varhaiskasvatuksen opettaja ja -lastenhoitaja. Kerhotoimintaa järjestetään osana avointa varhaiskasvatusta. Kerhotoiminnan

laajuus riippuu vuosittaisesta kysynnästä. Varhaiskasvatuskerhot kokoontuvat kaksi kertaa viikossa kolme tuntia kerrallaan. Kerhojen painopistealueet määräytyvät toiminta- ja oppimisympäristöjen mukaan. Varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa toimintaa.

Avoimen päiväkodin toiminta on tarkoitettu alle kouluikäisille lapsille ja heitä kotona hoitaville huoltajille. Toiminnan tavoitteena on lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen ja ennaltaehkäisevä työ yhdessä muiden lapsiperheiden palveluja tuottavien tahojen kanssa. Kotona hoidettavalle lapselle mahdollistetaan kokemuksia leikistä, liikkumisesta, taiteista ja kulttuuriperinnöstä. Tarkoituksena on edistää kotihoidossa olevan lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, terveyttä ja hyvinvointia. Toiminnassa kiinnitetään huomiota lasten oppimisen tukemiseen, lapsen tuen tarpeen varhaiseen tunnistamiseen sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen edistämiseen. Lisäksi toimintamuodon tavoitteena on vanhemmuuden vahvistaminen, perheiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen sekä vertaistuen mahdollistaminen. Rovaniemellä avoimen päiväkodin henkilöstön kelpoisuusehtona on varhaiskasvatuksen opettajan koulutus.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämänkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään

huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.

Lapsen oppimispolun varrella on useita siirtymävaiheita. Rovaniemellä on laadittu ohjeistus varhaiskasvatuksen aloitus- ja siirtokäytännöistä. Varhaiskasvatuksen aloitukseen tulee varata riittävästi aikaa, jotta aloitus on lapsen kannalta turvallinen ja lapsen tarpeet huomioiva. Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukea tarvitsevan lapsen kohdalla aloituskäytäntöihin voi kuulua myös varhaiskasvatuksen erityisopettajan tekemä kotikäynti.

Lapsen siirtyessä yksikön sisällä ryhmästä toiseen, aloitetaan tulevaan ryhmään tutustuminen hyvissä ajoin ennen varsinaista siirtymistä. Näin varmistetaan lapsen hyvinvointia tukeva ja emotionaalisesti turvallinen siirtymä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on mukana siirtymän suunnittelussa kun lapsella on tuen tarvetta. Tiedonsiirrossa huolehditaan varhaiskasvatuksen järjestämiseksi ja lapsen edun toteutumiseksi tarvittavan tiedon siirtäminen uuteen ryhmään.

Varhaiskasvatuksen näkökulmasta merkittävä siirtymävaihe on siirtyminen varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, jossa yhteistyö eri toimijoiden välillä edesauttaa lapsen yhtenäisen oppimispolun rakentumista. Yhteistyön avulla varmistetaan, että käytännöt ja periaatteet ovat lapsen näkökulmasta riittävän yhteneväiset. Esiopetukseen tutustuminen järjestetään touko-kesäkuussa tai viimeistään elokuussa ennen esiopetuksen alkua. Siirtymien tukena voidaan käyttää myös uusia tapoja informoida esiopetuksesta esimerkiksi esiopetusryhmien videoesittelyiden avulla.

Kaikissa tiedonsiirroissa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä ja niiden mukaisia paikallisia ohjeita. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestämiseksi välttämätöntä tietoa voidaan siirtää järjestäjältä toiselle. Ensisijaisesti lähettävä taho huolehtii tiedon siirtämisestä. Huoltajia tiedotetaan mitä ja miten tietoa siirretään. Alkuperäiseen Lapsen vasu lomakkeeseen kirjataan milloin ja mille taholle tietoa on siirretty. Koska lapsen vasu sisältää henkilötietoja on asiakirja sähköisesti siirrettäessä suojattava.

Taulukko 1. Lapsen vasun siirtäminen varhaiskasvatuspaikan vaihtuessa.

Kuka siirtää	kenelle	miten	huomioitavaa
Kaupungin yksikkö	kaupungin yksikköön	alkuperäinen lapsen vasu	siirtyy sähköisesti
Kaupungin yksikkö	palveluseteli yksikköön	kopio lapsen vasusta	siirretään yksittäisenä dokumenttina
Kaupungin yksikkö	toiseen kuntaan	kopio lapsen vasusta	jos tarvittava tieto siirretään vasun muodossa
Palveluseteliyksikkö	kaupungin yksikköön	alkuperäinen lapsen vasu	siirretään yksittäisenä dokumenttina
Palveluseteliyksikkö	toiseen kuntaan	kopio lapsen vasusta	jos tarvittava tieto siirretään vasun muodossa, alkuperäinen jää yksikköön
Palveluseteliyksikkö	toiseen palveluseteli yksikköön	kopio lapsen vasusta	ohjeistus myöhemmin

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatuslain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvamisen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävä ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkömyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

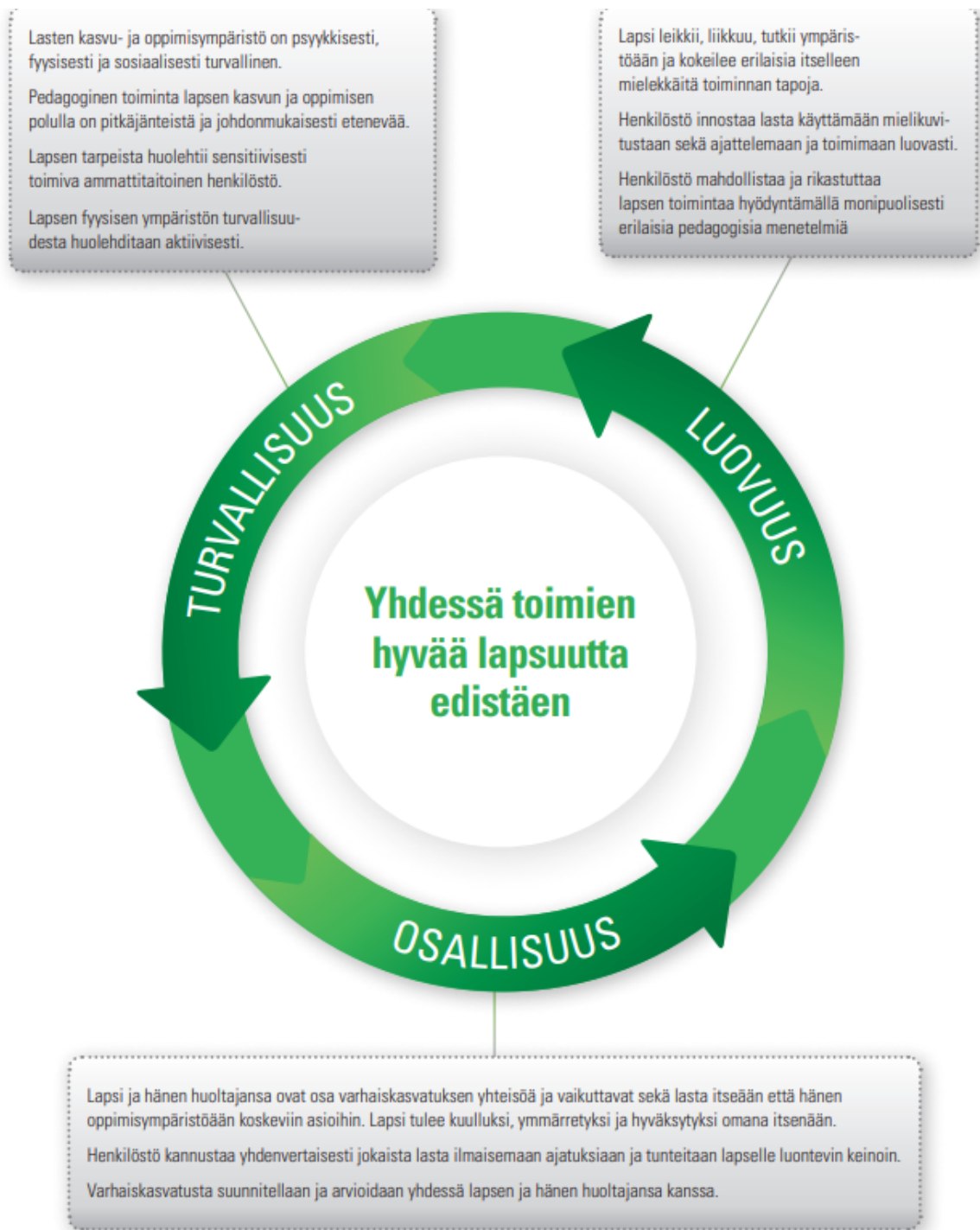
Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyys-olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Rovaniemellä varhaiskasvatuksen arvoperusta rakentuu vasun perusteissa kuvatun arvoperustan lisäksi varhaiskasvatuksemme arvoille turvallisuus, osallisuus ja luovuus. Arvot pohjautuvat Rovaniemen kaupunkistrategian arvoille. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteisessä visiossa *Yhdessä toimien, hyvää lapsuutta edistäen* korostuvat toteutuvat arvomme. Saamelaisen varhaiskasvatuksen toiminta perustuu saamelaisiin arvoihin ja saamelaiseen kulttuuriin.

Varhaiskasvatusyksiköissä säännöllisesti käytävä arvokeskustelu luo vankan pohjan varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen pedagogiikan toteuttamiselle. Varhaiskasvatusyksikön pedagogiseen vuosisuunnitelmaan kirjataan miten arvot todentuvat käytännön työssä. Vuosisuunnitelman arvioinnin yhteydessä arvioidaan myös arvojen toteutumista.

Rovaniemi on mukana Unicefin lapsiystävällinen kunta toiminnassa. Lapsiystävällinen kunta -mallin tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista kunnan päätöksenteossa ja palvelujen järjestämisessä. Malli perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen neljään yleisperiaatteeseen, jotka ovat 1) yhdenvertaisuus, 2) lapsen etu, 3) oikeus elämään ja kehittymiseen sekä 4) osallisuus. Nämä periaatteet ohjaavat myös kaikkea varhaiskasvatus- ja esiopetustoimintaa.

Kuvio 1. Rovaniemen varhaiskasvatuksen visio ja arvot.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön

kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatuskäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Varhaiskasvatuksessa työskentelevien tulee tiedostaa oma oppimiskäsityksensä. Oppimiskäsityksestä ja arvoista käydään pedagogista keskustelua henkilöstön kanssa, ja koko varhaiskasvatuksen henkilöstö sitoutuu toimimaan varhaiskasvatussuunnitelmassa määriteltyjen arvojen ja oppimiskäsityksen mukaisesti. Varhaiskasvatuksen johdon vastuulla on järjestää puitteet yhteisen keskustelun ja pohdinnan mahdollistamiseksi. Jokaisessa varhaiskasvatusyksiköissä toimii pedatiimi, joka koostuu yksikön johtajasta, ryhmien tiimivastaavista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajasta. Pedatiimin tarkoitus on ylläpitää pedagogista keskustelua yksikössä ja siten kehittää ja vahvistaa pedagogisesti perusteltua toimintakulttuuria yksikössä.

Rovaniemen varhaiskasvatuksessa kiinnitetään erityistä huomiota vuorovaikutuksen laatuun ja sisältöön. Henkilöstön, huoltajien ja lasten hyvä keskinäinen vuorovaikutus luo oppimista edistävän, positiivisen ja turvallisen ilmapiirin. Työntekijän tehtävänä on varmistaa sensitiivinen ja lämmin kohtaaminen lapsen kanssa ja olla aidosti kiinnostunut jokaisesta lapsesta. Läsnä oleva aikuinen kannustaa lasta luottamaan omiin taitoihinsa, oivaltamaan asioita itse ja iloitsemaan

oppimisestaan. Rohkaiseva ohjaus ja kannustava palaute lisäävät lapsen luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa sekä edistää kiinnostusta ja halua oppia. Lapsella on myös oltava mahdollisuus yrittää ja epäonnistua sekä oppia sinnikkyyttä ja uusia asioita toistojen kautta. Leikki on keskeisin toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Leikkiin houkutteleva ja leikin mahdollistava oppimisympäristö sekä henkilöstön toteuttama ohjaus ja tietoisuus leikin merkityksestä ovat kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa oleellista.

Saamelainen varhaiskasvatus tukee kotien kasvatusta ja valmentaa uusia sukupolvia toimimaan uudenaikaisessa saamelaisyhteisössä. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen erityistavoitteena on vahvistaa lapsen saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan. Lapsille annetaan mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja ja samalla kasvaa ja kiinnittyä oman kulttuurinsa jäseneksi. Tämä edellyttää työntekijältä kielitaidon lisäksi kulttuuritietoisuutta ja reflektiivistä työotetta.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatusta ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyYTEEN ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Varhaiskasvatuksen opettaja on keskeisessä roolissa ohjaamassa lasten ajattelutaitoja ja luomassa kannustavaa oppimisympäristöä varhaiskasvatuksessa. Läsnäolo, hyvä vuorovaikutus ja sensitiivinen pedagoginen ote luovat hyvät puitteet. Leikki, keskeisenä varhaiskasvatuksen toimintamuotona, tukee ja antaa virikkeitä ajattelulle ja pohdinnalle. Henkilöstön tehtävänä on yhdessä huolehtia, että monipuoliselle leikille on päivittäin riittävästi aikaa ja pysähtyä lapselle tärkeän asian äärelle yhdessä ihmettelemään ja pohtimaan. Lapsen kielen ja matemaattisten taitojen kehittymistä tuetaan arjen toiminnoissa. Matemaattisten taitojen harjoittelun avulla myös

kielelliset-, päättely- ja ongelmanratkaisutaidot kehittyvät. Ajattelun taidot luovat perustaa muulle osaamisen kehittymiselle ja jatkuvalle oppimiselle.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Varhaiskasvatukseen tulee lapsia moninaisista kulttuuritaustoista. Jokaisen lapsen on voitava kokea kulttuurinsa sekä kielensä arvostetuksi varhaiskasvatuksessa. Ihmisten ja kulttuurien moninaisuus on luonnollinen osa arkea. Kulttuurisen monimuotoisuuden esille tuominen on tärkeää kaikille lapsille myös niissä varhaiskasvatusyksiköissä, joissa lapset edustavat valtaväestöä. Lasten moninaiset kulttuuritaustat näkyvät varhaiskasvatuksessa esimerkiksi eri kulttuureihin kuuluvien juhlien viettämisenä, vierailuina, tarinoina, peleinä ja leikkeinä sekä lauluina. Henkilöstön avoin, myönteinen ja kunnioittava suhtautuminen perheisiin ja kotien erilaisiin katsomuksellisiin näkemyksiin ja perinteisiin muodostaa perustan rakentavalle vuorovaikutukselle. Huoltajia voidaan osallistaa päiväkodin toimintaan esimerkiksi pyytämällä heitä kertomaan omasta kulttuuristaan ja siihen liittyvistä tavoista ja juhlista.

Päiväkodin monikulttuurisuus ja kielitietoisuus näkyvät vahvasti myös oppimisympäristöissä. Digitaalisuutta hyödynnetään oppimisympäristöjen rikastuttamisessa. Seinille voidaan nimetä esineitä ja toimintoja ryhmässä esiintyvien kielten mukaan tai laittaa kuvia ja tervehdyksiä eri maista. Monikulttuurisuus otetaan huomioon myös hankittaessa leikkivälineitä lasten käyttöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Rovaniemellä on esi- ja perusopetukseen laadittu hyvinvoinnin vuosikello. Vuosikellon ideaa voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa huomioiden lasten ikään soveltuvat hyvinvoinnin teemat ja toimintatavat. Hyvinvoinnin vuosikellon tarkoituksena on, että teemat huomioidaan kokonaisvaltaisesti lasten hyvinvointityöhön liittyvässä suunnittelussa ja toteutuksessa.

Mediataidoissa tekijänoikeuksien kunnioittaminen ja kuvaus- ja julkaisulupien pyytäminen myös lapselta ohjaa itsekunnioitukseen ja samalla toisten oikeuksien huomioimiseen. Medialukutaidon tukeminen ennaltaehkäisee toista loukkaavaa käyttäytymistä verkkoympäristössä.

Ruokailu ja ruokakasvatus ovat osa varhaiskasvatusta, jossa pedagogisesti ohjataan ja tuetaan lasten ruokailua sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia. Terveyttä ja hyvinvointia edistävä ruoka ja myönteinen ruokailukokemus ovat jokaisen lapsen oikeuksia. Ruokakasvatus on lasten kanssa yhdessä tekemistä, kokemista ja syömistä.

Varhaiskasvatuksen liikennekasvatuksen tavoitteena on antaa lapsille valmiuksia toimia turvallisesti erilaisissa liikennetilanteissa. Liikennekasvatus on tehokkainta, kun se tapahtuu

yhteistyössä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä. Liikenneturvan varhaiskasvatukselle suunnattu oppimisalusta ja vuosikello tukevat työntekijää liikennekasvatuksen toteuttamisessa.

Lapsen tunne- ja kaveritaitoja tuetaan turvallisessa ilmapiirissä vahvistamalla niitä yhteisillä keskusteluilla, jokapäiväisillä toimintatavoilla ja pedagogisella tuella eri arjen tilanteissa. Opetuksessa voidaan hyödyntää sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä opetusohjelmia ja materiaaleja, kuten FunFriends, Ryhmätheraplay, Lapsen mieli, Tunnesäätelyn tuki Varhaiskasvatuksessa (TunTuVa) ja Leikitään ja keskitytään (LeKe).

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Varhaiskasvatuksen monilukutaitoon liittyy oleellisesti kuvanlukutaito ja audiovisuaalisten esitysten lukutaito. Erilaisia merkkejä ja symboleita opitaan kokemusten kautta retkillä, lehdistä, kirjoista ja ympäristön esineistä. Monipuolinen kuvataidekasvatus ja kirjallisuuteen tutustuminen yhdistettynä digitaalisiin taitoihin ja medialukutaitoon luo hyvän pohjan taitojen karttumiselle. Eri tavoin tuotettujen kuvien ja kuvakirjojen käyttö oppimistilanteissa sekä omien kuvallisten esitysten tekeminen piirtäen, maalaten, valokuvaten ja videoiden edistää tuottamisen ja vastaanottamisen taitoja. Kriittistä lukutaitoa edistetään esimerkiksi kuvankäsittelyohjelmilla leikkien. Rovaniemen varhaiskasvatuksen Kuvallisen ja käsityöllisen ilmaisun suunnitelma sisältää erillisen osion mediasta ja monilukutaidosta kuvataiteen näkökulmasta.

Digitaalinen osaaminen

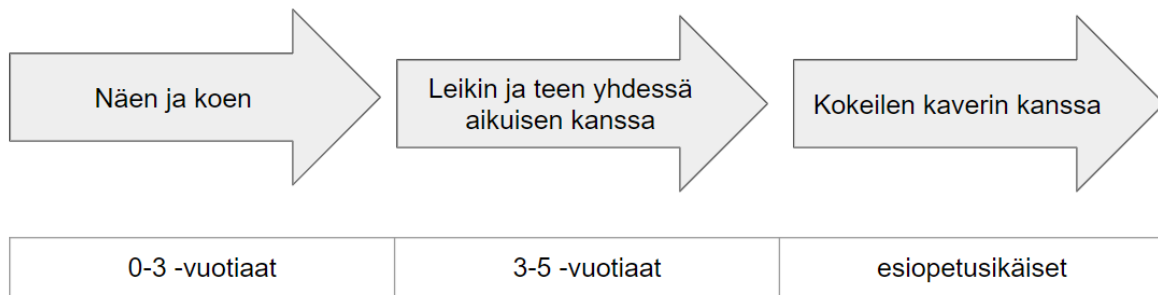
Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Lapsen digitaalinen osaaminen kehittyy varhaiskasvatuksessa kasvattajan/aikuisen ja lapsen sekä lapsiryhmän yhteisen tutkimisen, havainnoinnin ja tekemisen kautta. Digitaalisuus on tärkeä osa oppimisen eri osa-alueita ja kokopäiväpedagogiikkaa. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja pelejä käytetään pedagogisesti mielekkäällä tavalla. Lapsen digitaalista osaamista lähestytyään oppimisteknologisen, mediakasvatuksellisen ja teknologiakasvatuksellisen digitaalisen osaamisen kautta. Oppimisteknologisessa osaamisessa teknologialla huomio kiinnitetään siihen, miten teknologian avulla voidaan tukea lapsen osaamista ja oppimista ja tehdä lapselle oppimista näkyväksi. Mediakasvatuksellisessa osaamisessa tarkastellaan, miten digitaalisilla välineillä voidaan tukea lapsen mediataitoja. Teknologisessa lähestymistavassa huomioidaan, miten lapset oppivat havainnoimaan ympäristön teknologiaa sekä käyttämään erilaisia digitaalisia välineitä. Digitaalisuus on varhaiskasvatuksessa sekä oppimisen kohde että väline.

Rovaniemellä varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen on laadittu lapsen digitaalisen osaamisen portaat, jotka muodostuvat tieto- ja viestintäteknologisesta osaamisesta, medialukutaidosta ja ohjelmointiosaamisesta. Portaat muodostavat digitaalisen osaamisen jatkumon varhaiskasvatuksesta perusopetuksen päättymiseen saakka. Alle kolmivuotiaiden lasten osaamista rakennetaan erityisesti kasvattajien mallintamisen, sanoittamisen ja kokemuksellisuuden kautta. 3-5 -vuotiaiden kanssa lasten osaamista rakennetaan kasvattajan kanssa yhdessä ihmetellen, kokeillen ja leikkien. Esiopetuksessa digitaalisia taitoja harjoitellaan erityisesti yhdessä kaverin kanssa.

Kuvio 2. Digitaalisen osaamisen jatkumo.

Varhaiskasvatuksessa on noin kolmen vuoden välein päivitettävä tieto- ja viestintäteknologian käytön toimintasuunnitelma. Suunnitelman pohjalta kehitetään tieto- ja viestintäteknologian käyttämistä ja osaamista huoltajan, lapsen, kasvattajan ja teknologisen infrastruktuurin näkökulmasta.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Lapsen osallisuutta korostava varhaiskasvatuksen pedagogiikka edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä omien toimintatapojen tarkastelua. Lasten osallisuus ja mielenkiinnon kohteiden huomioiminen tulee mahdollistaa toiminnan ideoinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa sekä arvioinnissa. Lapsen osallisuuden edistäminen on tietoinen, suunnitelmallinen ja arvioitava prosessi. Lasten osallisuuden arviointi -lomakkeella (Ediva) arvioidaan varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa osallisuuden toteutumista. Tehty arviointi antaa suuntaviivaa osallisuuden kehittämiselle. Tavoitteenamme on, että jokaiselle lapselle mahdollistetaan osallisuus riippumatta

lapsen iästä ja taitotasosta. Osallisuutta edistetään johtamisessa, yhteistyössä huoltajien kanssa sekä pedagogisissa valinnoissa että hoivan ja hoidon käytänteissä.

Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuuden vahvistaminen ja demokratiataitojen harjoittelu sekä lapsen oikeuksien käsittely ikätasoon sopivalla tavalla on työtä lapsen oikeuksien toteutumiseksi. Suomen Unicef myönsi ensimmäisen kerran Rovaniemen kaupungille Lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen vuonna 2015. Lapsiystävällinen kunta -mallin (LYK) tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista kunnan päätöksenteossa ja palvelujen järjestämisessä.

Mistä asioista lapsi voi päättää päiväkodissa - lasten haastatteluista

"leikeistä, joskus sählyjoukkueesta ja pelin säännöistä" - poika 6v

"leikeistä, kavereista, valita leikkihuoneen, otanko leipää, nukunko lepoaikana" - tyttö 6v

"joskus olisi kiva päättää ruokailun jälkeen, mennäänkö lepäämään vai ulos. Jos väsyttää, saisi mennä sadulle". - tyttö 7v

"vielä mukavampaa olisi, jos täällä sais aina leipoa pipareita, leikkiä enemmän kavereiden kanssa" -tyttö 5v

3 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa

toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyä mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

Jatkuva, rakentava pedagoginen keskustelu ja arviointi jokaisen lapsen osallisuuden toteutumisesta varhaiskasvatusyhteisössä, kehittää inklusiivisuutta toimintakulttuurissa. Inklusion lähtökohtana on myönteisen näkemyksen luominen ihmisistä ja lasten sekä työntekijöiden moninaisuuden hyväksyminen. Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteutuminen edellyttää johtamiselta vahvaa sitoutumista inklusiivisiin arvoihin. Pedagogisella johtamisella ja johtamistavalla on iso merkitys yhteisön kehittymiselle.

Pedagogisen johtamisen tueksi varhaiskasvatuksessa määritellään pedagogiikan kehittämisen painopisteet osana varhaiskasvatuksen strategista asiakirjaa. Varhaiskasvatusyksiköt laativat pedagogisen kehittämisen painopisteiden pohjalta oman pedagogisen vuosisuunnitelman.

Pedagogisen johtamisen vuosirunko hahmottaa toistuvat pedagogisen johtamisen asiakokonaisuudet sekä vastuunjaon yksikön johtajan ja tiimien kesken. Johdon johtamisosaamisen, inklusiivisuuden, pedagogisen ja muutoksen johtamisen vahvistaminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatussuunnitelman mukaista toimintakulttuuria.

Pedagogiseen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen varhaiskasvatuksen opettajille varataan lapsiryhmätyön ulkopuolista aikaa työnantajan ohjeistuksen mukaisesti. Jokaisessa varhaiskasvatyksiköissä toimii pedatiimi, joka koostuu yksikön johtajasta, ryhmien tiimivastaavista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajasta. Pedatiimin tarkoitus on ylläpitää pedagogista keskustelua yksikössä ja siten kehittää ja vahvistaa pedagogisesti perusteltua toimintakulttuuria yksikössä.

Varhaiskasvatuksen ohjaavat opettajat toimivat tiimien ja yksikön johtajan tukena yksikön pedagogisen toiminnan kehittämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Varhaiskasvatuksen ohjaavien opettajien toteuttama ohjauksellinen tuki on tarkoitettu tiimien pedagogisen työskentelyn ohjaamiseksi, tukemiseksi ja vahvistamiseksi. Näillä toimenpiteillä kehitetään ja vakiinnutetaan oppimista ja osallisuutta edistävää kokopäiväpedagogiikkaa ja inklusiivista toimintakulttuuria vastaamaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden vaatimuksia.

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Avoin, innostava ilmapiiri, jossa ollaan valmiita kokeilemaan uutta, sekä avoin vuorovaikutus ja jokaisen yhteisön jäsenen arvostaminen ovat oppivan yhteisön kulmakiviä. Työyhteisön jäsenten erilaisen osaamisen hyödyntäminen, osaamisen jakaminen ja kokemusten vaihtaminen hyvistä käytänteistä edistää kehittämistyötä toimintayksiköissä ja koko varhaiskasvatuksessa. Täydennyskoulutuksiin osallistuminen ja myös sitä kautta henkilöstön osaamisen kehittäminen ovat tärkeä osa toimintayksiköiden kehittämistyötä ja laadukkaan pedagogiikan rakentamista. Työyhteisön palaveri- ja työpaja käytännöillä voidaan tukea avoimen ja arvostavan vuorovaikutuksen syntymistä. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä järjestetään työyhteisölle toimintakausittain yhteiset suunnittelu-, kehittämis- ja arviointipäivät. Varhaiskasvatusyksiköiden johtajille suunnatuissa tapaamisissa, sekä johdon suunnittelu-, kehittämis- ja arviointipäivissä mahdollistuu esihenkilötasolla osaamisen ja kokemusten vaihtaminen suunnitelmallisesti.

Arviointityökalujen avulla varhaiskasvatuksen yhteisöt voivat arvioida ja kehittää niin tiimien yhteistoimintaa kuin toteutettavaa pedagogiikkaa. Arvioitaessa omaa toimintaa korostuu varhaiskasvatushenkilöstön sensitiivisyys ja tietoisuus omien asenteiden vaikutuksesta.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille,

kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustavassa yhteisössä ymmärretään leikin merkitys. Tällöin leikki on henkilöstön tietoisien kehittämisen kohteena. Työntekijä on leikissä läsnä herkkänä lapsen aloitteille kannustaen, rohkaisten, havainnoiden ja tarvittaessa ohjaten lasten leikkiä. Työntekijän vaikutus leikissä vaihtelee lasten kehitystason mukaan suorasta osallistumisesta välilliseen vaikuttamiseen. Työntekijä on leikin mahdollistaja ja rikastaja. Opettajan vastuulla on, että leikille annetaan aidosti aikaa, siihen kiinnitetään huomiota, sitä arvostetaan ja että ilmapiiri on leikkiin kannustava.

Lasten omatoimisessa leikissä lapset toteuttavat omia tavoitteitaan ja suunnittelevat etenemistä. Lapset itse päättävät mistä leikki alkaa ja mihin se päättyy. Leikki opitaan osallistumalla yhteiseen leikkiin itseä taitavampien kanssa. Lasten pitkäkestoinen leikki mahdollistetaan esimerkiksi säilyttämällä lasten leikkirakennelmia ja pitämällä tarvittava materiaali saatavilla. Piha-alueet ja luonto tarjoavat lapsille mahdollisuuden yhteistoiminnallisiin liikunnallisiin leikkeihin, joita aikuiset voivat rikastuttaa sekä aktivoida lapsia osallistumaan. Leikkivälineistön tulee olla mielikuvituksen käytön mahdollistavaa, turvallista ja lasten tarpeisiin vastaavaa. Lapsia kannustetaan ja ohjataan valmistamaan sekä rakentamaan yhdessä tarvittavaa leikkivälineistöä. Suunnittelu-, neuvottelu- ja valmistusprosessit kehittävät ilmaisu- ja käden taitoja monipuolisesti.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa huomioidaan huoltajien toiveet lasta koskevissa asioissa sekä lasten omat ideat, ajatukset ja mielipiteet. Varhaiskasvatuksessa edistetään kaikilla toiminnan tasoilla oppimista ja osallisuutta vahvistavien työmenetelmien käyttämistä ja kehittämistä.

Lapsella on oikeus saada näkemyksensä ilmaisemiseen ohjausta sekä mielipiteensä muodostamisen pohjaksi tietoa hänelle ymmärrettävässä muodossa. Pienten lasten mielipiteen voi selvittää esimerkiksi satujen avulla tai käyttämällä erilaisia apuvälineitä, kuten kuvakortteja. Lapselle on kerrottava kehitystasonsa mukaisesti asiasta, johon häneltä toivotaan näkemystä.

Yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen tueksi varhaiskasvatuksen henkilöstö voi käyttää sähköisesti julkaistua materiaalia Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Materiaali antaa työkaluja oman työyhteisön tasa-arvotilanteen havainnointiin ja kehittämiseen sekä miten sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta voi konkreettisesti toteuttaa.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Rovaniemi on kansainvälinen, monikulttuurinen kaupunki. Matkailu- ja opiskelukaupunkina moninaiset kulttuurit ja kielet näyttäytyvät myös varhaiskasvatuksen arjessa. Saamelainen kulttuuri ja saamen kielet ovat osa tätä moninaisuutta. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ymmärryksen ja tietoisuuden lisääminen sekä omien asenteiden ja ajatusmallien tiedostaminen on tärkeää. Jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä välittää työskennellessään myös kulttuurisia ja monikielisyyteen liittyviä käsityksiään ja asenteitaan toimien samalla opettajana ja mallina lapsille.

Rovaniemen varhaiskasvatus on mukana Opetushallituksen Reimari - varhaiskasvatuksen kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden kehittämisverkostossa. Varhaiskasvatuksella on keskeinen rooli lapsen ja perheen kotouttamisessa sekä osallisuuden lisäämisessä yhteiskuntaan. Paikallisessa RoiReimari verkostossa on edustajia varhaiskasvatussyksiköistä.

Sekä kansallisen että paikallisen verkoston tavoitteena on:

- vahvistaa kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimista varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa
- tukea maahanmuuttajataustaisten lasten toisen kielen oppimiseen liittyvää kielitietoista kasvatusta
- edistää kansallisesti ja paikallisesti tehtävää yhteistyötä, verkostoitumista ja tiedonkulkua.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

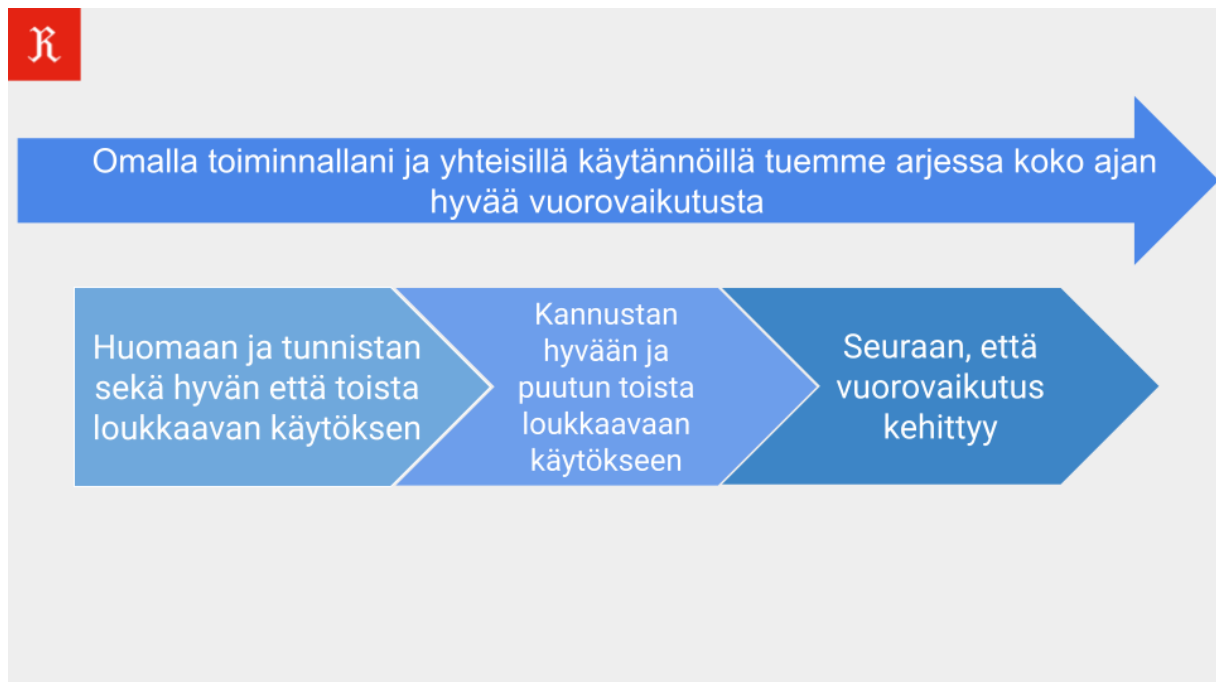
Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmentetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Rovaniemellä esi- ja perusopetukseen on laadittu hyvinvoinnin vuosikello, jonka sisältämiä teemoja voidaan hyödyntää soveltaen myös varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä. Hyvinvoinnin vuosikello on hyvinvointityötä ohjaava malli, jonka avulla hyvinvointiteemat voidaan liittää osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Teemat huomioidaan kokonaisvaltaisesti lasten hyvinvointityöhön liittyvässä suunnittelussa ja toteutuksessa. Keskeisiä teemoja varhaiskasvatuksen näkökulmasta ovat esimerkiksi ryhmäytyminen ja kaveritaidot, yhteistyötaidot, tunnetaidot ja itsetuntemus sekä hyvinvointi. Hyvinvointityö muodostuu yhteistyöstä huoltajien kanssa, turvallisesta kasvua ja oppimista tukevasta ympäristöstä ja lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisesta. Varhaiskasvatuksen hyvinvointityö on sekä yhteisöllistä että yksilöllistä.

Jokaisessa varhaiskasvatuksen yksikössä on käytössä kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Yksikön suunnitelmaa laaditaan Rovaniemen kaupungin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmapohjalle yhteistyössä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Suunnitelma päivitetään jokaisen toimintakauden alussa. Kiusaamisen ehkäisy perustuu tunne-, itsesäätely ja sosiaalisten taitojen opettamiseen ja vahvistamiseen. Suunnitelmaa toteutetaan päivittäisessä varhaiskasvatustyössä ennaltaehkäisevästi. Kiusaamiseen ja toista loukkaavaan käytökseen puuttuminen on yhteisön jokaisen aikuisen velvollisuus. Väestöliiton Pisarapuuttuminen on malli pienten lasten kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyyn. Aikuiset puuttuvat pieniin pisaroihin, tilanteisiin, joita ei voi nimittää kiusaamiseksi. Tilannetta ei päästetä niin

pitkälle, että siitä tulee kiusaamista. Tärkeitä ovat toistot ja pienet hetket arjen tilanteissa. Ottamalla malli lapsiryhmässä työntekijöiden käyttöön häirintä, väkivalta ja kiusaaminen eivät pääse juurtumaan ryhmään.

Kuvio 3. Jokaisella työntekijällä on velvollisuus tukea hyvää vuorovaikutusta.

Mediataidoissa tekijänoikeuksien kunnioittaminen ja kuvaus- ja julkaisulupien pyytäminen myös lapselta ohjaa itsekunnioitukseen ja samalla toisten oikeuksien huomioimiseen. Medialukutaidon tukeminen ennaltaehkäisee toista loukkaavaa käyttäytymistä verkkoympäristössä.

Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä on Rovaniemen varhaiskasvatuksen valmiussuunnitelmaan pohjautuva yksikön turvallisuussuunnitelma sekä pelastussuunnitelma. Turvallisuuteen liittyviä asioita käsitellään sekä henkilöstön että lasten kanssa. Varhaiskasvatusyksikön pelastussuunnitelma ja turvallisuussuunnitelma sekä varhaiskasvatuksen valmiussuunnitelma käydään läpi toimintakauden alussa henkilöstön kanssa. Yksikön pelastussuunnitelma ja turvallisuussuunnitelma päivitetään tarvittaessa. Jokaisen henkilöstöön kuuluvan tulee tietää miten tulee toimia hätä- tai kriisitilanteessa.

Varhaiskasvatus yksikössä tulee olla nimettynä turvallisuustiimi, joka päättää kriisitilanteen hoitamisesta ja sen jälkeisistä tukitoimista ja tiedottamisesta. Tiimin on nimetty turvallisuusvastaava tai -vastaavat sekä yksikön johtaja ja varajohtaja.

Luonnon ja lähiympäristön kunnioittaminen ja siitä huolehtiminen on Rovaniemen varhaiskasvatuksessa luonteva osa arkea. Lapsia ohjataan sosiaalisesti, ekologisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestäväan elämäntapaan. Aikuisten teot ja valinnat toimivat malleina lapsille. Toiminnassa hyödynnetään Rovaniemen varhaiskasvatuksen ympäristökasvatussuunnitelmaa.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja

mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Inklusiivisuuden toteutuminen, turvallisuus, terveellisyys, pedagogisuus sekä henkilöstön sensitiivinen, lämmin vuorovaikutus ja kiireetön läsnäolo lapsen kanssa on tavoitteena kaikissa varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä. Lähiluonto ja -ympäristö ovat jokapäiväistä rovaniemeläistä toimintaympäristöä. Digitaalinen teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa digitaalista oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa havainnoidaan, kokeillaan ja kehitetään digitaalisen teknologian pedagogista käyttöä näkemällä, leikkimällä ja tekemällä yhdessä aikuisen kanssa sekä kokeillen kaverin kanssa. Digitaalinen media ja sen yhdessä käyttäminen lasten kanssa laajentaa oppimisympäristöä päiväkodien seinien ulkopuolelle ja lisää lasten osallisuutta.

Fyysistä oppimisympäristöä rakennettaessa ja kehitettäessä huomioidaan turvallisuus, terveellisyys ja pedagoginen soveltuvuus varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Lapset osallistuvat oppimisympäristön suunnitteluun, kehittämiseen ja muokkaamiseen. Lapsilla on mahdollisuus luoda arjen ympäristö oman näköisekseen, jolloin heidän ideat, leikit ja tekemänsä työt näkyvät. Lasten osallisuus rikastuttaa leikkiä ja ympäristöä sekä lisää lasten sitoutumista toimintaan. Tämän ansioista lasten oppiminen syventyy ja laajentuu.

Leikki- ja toimintavälineitä hankittaessa kiinnitetään huomiota niiden , turvallisuuteen, pedagogisuuteen, monipuolisuuteen ja ekologisuuteen. Lisäksi huomioidaan lasten ikätaso, lasten ja perheiden erilaiset kulttuuriset taustat sekä lasten mielenkiinnonkohteet. Varhaiskasvatuksessa käytetään yksiköiden omia tieto- ja viestintäteknologioita digitaalisia laitteita.

Lähiluonto ja -ympäristö ovat merkittävä osa jokapäiväistä toimintaympäristöä. Luontoa hyödynnetään suunnitelmallisesti oppimisympäristönä kaikissa toiminnoissa. Lapsia kannustetaan leikkimään, liikkumaan, tutkimaan ja toimimaan lähiympäristössä. Ulkoilu, kaikkina vuodenaikoina, on luonnollinen osa rovaniemeläistä varhaiskasvatusta. Leikkipuistot, urheilualueet ja luontopolut laavuineen hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan jokapäiväisessä toiminnassa. Kirjasto, kirjastoautot, Pilke, Arktikum, Korundi, Lapin metsämuseo ja Rovaniemen

kotiseutumuseo ovat esimerkkejä varhaiskasvatusikäisille hyvin soveltuvista kulttuuri- ja oppimisympäristöistä.

Psyykkisen oppimisympäristö on turvallinen ja erilaisuutta hyväksyvä. Se sallii kaikki tunteet ja rohkaisee lasta yrittämään ja kokeilemaan. Lasten psyykkistä turvallisuutta edistetään vahvistamalla tunnetaitoja ja itsetuntoa. Hyvä psyykinen oppimisympäristö tarjoaa lapselle iloa, viihtyisyyttä sekä kehityksen ja oppimisen mahdollisuuksia. Henkilöstön vastuulla on luoda turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri. Selkeä päivärytmi mahdollistaa lapselle ennakkoinnin ja siten vahvistaa myös turvallisuuden tunnetta. Hyvä psyykinen oppimisympäristö on viihtyisä, se tarjoaa lapselle iloa sekä kehityksen ja oppimisen mahdollisuuksia ikä ja kehitystaso huomioiden. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Myönteinen suhtautuminen, kunnioitus ja arvostus aikuisten ja muiden lasten taholta vahvistavat lasten itsetunnon muodostumista.

Positiivinen pedagogiikka toimintatapana, vahvuuksiin keskittyminen, työntekijän vahvuuspuhe ja onnistumisten huomaaminen rohkaisevat lasta ja tukevat hänen itsetuntoa. Henkilöstön positiivinen työote näkyy kiireettömässä ja avoimessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa sekä toiminnassa, läsnäolossa, puheissa ja nonverbaalisessa viestinnässä. Positiivisessa pedagogiikassa vuorovaikutus on sensitiivistä, avointa, lämmintä sekä hyväksyvää ja ilmapiiri on myönteinen.

Sosiaalisessa oppimisympäristössä huomioidaan lasten yksilöllisyys, osallisuus ja ryhmän vuorovaikutus. Lapsiryhmät muodostavat pohjan lapsen sosiaaliselle oppimisympäristölle. Lapset toimivat yhdessä ja oppivat toisiltaan suvaitsevassa ja kannustavassa ilmapiirissä, jolloin yhteisöllisyys alkaa kehittyä. Jokaisella lapsella on mahdollisuus toimia osana oppivaa yhteisöä omien tuen tarpeidensa mukaan. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustavassa yhteisössä ja ympäristössä ymmärretään leikin merkitys, sille annetaan tilaa ja aikaa. Läsnäoleva henkilöstö tukee lapsen leikkiä sekä lapsen yhteistyö- ja kaveritaitoja.

Varhaiskasvatuksessa toimitaan päivän aikana pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ja joustavissa pienemmissä ryhmissä lasten tarpeiden ja toiminnan luonteen mukaan. Pienempiä ryhmiä muodostettaessa otetaan huomioon kulloisenkin lapsiryhmän rakenne ja lasten kehitykselliset tarpeet sekä leikki- ja vuorovaikutustaidot. Lasten toiveet, toiminnan tavoitteet sekä pedagogiset näkökulmat huomioidaan myös erikokoisia ryhmiä muodostettaessa. Pienissä ryhmissä toimiminen ja aikuisen sensitiivinen läsnäolo mahdollistavat havainnoinnin. Sen avulla lisätään aikuisten ymmärrystä lasten kokemuksista, oppimisesta, tulkinnoista ja ajatuksista. Pienryhmien toimivuutta arvioidaan säännöllisesti tiimipalaverissa.

Tiimin jäsenet havainnoivat, arvioivat ja kehittävät oppimisympäristöjä yhdessä lasten kanssa. Oppimisympäristöjä muokatessa lähtökohtana ovat lasten tarpeet, mielenkiinnon kohteet ja osallisuuden toteutuminen sekä vasun määrittelemät oppimisen alueet. Muokkaaminen on jatkuva koko vuoden kestävä prosessi, jossa apuna voidaan käyttää varhaiskasvatusympäristön arviointityökaluja.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa luontoyhteys on sidoksissa tilakäsitykseen. Luonnon ja saamelaisen kulttuurin elinkeinoihin liittyvät elementit tulevat esille varhaiskasvatussyksiköiden sisustuksessa ja tilaratkaisuissa sisällä ja ulkona. Lapsille järjestetään mahdollisuuksia leikkiin erilaisissa kulttuuria tukevista ympäristöissä. Saamelaisille perinteiset elinkeinot ja luontoyhteys ovat tärkeitä niin henkisen kuin fyysisen hyvinvoinnin kannalta, sillä toimeentulon lisäksi ne ylläpitävät kulttuuria ja yhteisöllisyyttä. Hyvinvointi liittyy pärjäämisen käsitteeseen, jossa keskeistä on omatoimisuus, suvun ja yhteisön apu sekä yhteiskunnan tuki. Esimerkkejä Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen oppaasta (Saamelaiskäräjät, 2013).

Lapsiryhmissä käytettäviä oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään Edivan Varhaiskasvatussympäristön arviointi -lomakkeen avulla.

Lasten mielestä maailman parhaassa päiväkodissa/kerhopaikassa... - lasten haastatteluista

"olis ainakin kilttejä aikuisia, eikä semmoisia tiukkoja. Siellä olis paljon karkkitankoja ja siellä olis kukkatapetit, sateenkaaritapetit. Siellä vois pitää synttärit isossa salissa. Ulkona roikkuis sellaset liaanit, joissa vois roikkua ja iso putkiliukumäki. Sit siellä ois ainaki 50 keinua." – tyttö 6v

"siellä olisi paljon kelloja, hieno ruokasali ja hyvä kokki. Seinät olisi pinkit ja lattia sininen. Siellä olisi rauhallista ja olisi kivoja leikkejä. Että siellä olisi liukumäki ja sellaisia hauskoja lapsia ja kivoja aikuisia." – poika 5v

Lapsilta kysyttiin sensitiivisyyteen liittyen, millainen on hyvä kuuntelija. Lasten mielestä hyvä kuuntelija on...

"hyvä kuuntelija on, joka kuuntelee paljon asioita, jos toisella on jotain. Ja se välittää siitä asiasta ja katsoo minua silmiin" – tyttö 5v

"...joka kuulee muurahaisen kipittelevän" – poika 5v

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus,

lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Luottamuksellisen suhteen rakentaminen lapsen huoltajan kanssa alkaa ensimmäisestä yhteydenotosta varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuspaikkaan tutustumisesta. Varhaiskasvatukseen on laadittu ohjeet lapsen ja huoltajan huomioivista aloituskäytännöistä. Yhteistyön yhtenä keskeisenä tavoitteena on lapsen edun toteutuminen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön vastuulla on osaltaan mahdollistaa huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksessa sekä olla aloitteellinen yhteistyössä. Arjen kohtaamisissa ja keskusteluissa huoltajien kanssa osallisuutta vahvistaa lapsen päivän kokemusten ja tapahtumien avaaminen huoltajalle. Tilanteissa, joissa huoltajien ja henkilöstön kielitaito eivät kohtaa, varmistetaan molemminpuolinen vuorovaikutus tulkin käytöllä.

Tieto- ja viestintäteknologiaa käytetään huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä tiedottamiseen, lapsen arjesta ja pedagogiikasta kertomiseen sekä perheiden osallistamiseen. Rovaniemen varhaiskasvatuksessa digitaalisen tiedottamisen pääkanava on Edlevo. Varhaiskasvatuksen verkkosivuilla ja Facebookissa Rovaniemen varhaiskasvatuksen sivuilla julkaistaan ajankohtaisia varhaiskasvatusta koskevia tiedotteita ja uutisia.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä useiden toimijoiden kanssa toiminnan tai tapahtuman luonteesta riippuen. Kulttuuri- ja tiedeyhteisöt kuten Kirjasto, Lapin musiikki- ja tanssiopisto, Pilke, Arktikum, Korundi, Lapin metsämuseo ja Rovaniemen kotiseutumuseo tarjoavat oppimisympäristöjä ja palveluja lapsiryhmille. Varhaiskasvatus on mukana useissa lapsille tai lapsiperheille suunnatuissa tapahtumissa järjestäjänä tai tapahtumaan osallistujana.

Varhaiskasvatukseen on luotu yhteistyörakenteita lapsiperhepalveluiden toimijoiden kanssa tehtävään monialaiseen yhteistyöhön.

Neuvolan, huoltajien ja varhaiskasvatuksen yhteistyöllä on suuri merkitys lapsen kokonaiskehityksen arvioinnissa ja seurannassa. Sekä neuvolan että varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä tukea huoltajia heidän kasvatustyössään. Yhteistyön tarkoituksena on myös lapsen mahdollisten kehityksellisten riskien varhainen tunnistaminen sekä tarvittaessa lapsen ohjaaminen jatkotutkimuksiin tai kuntoutuksen piiriin.

Neuvolan kanssa yhteistyön muotoja ovat:

- 1,5- ja 4-vuotiaiden lasten laajaa terveystarkastusta varten lapsille tehdään yhdessä huoltajien kanssa päiväkodissa ja perhepäivähoidossa lapsen **kokonaiskehityksen havainnointi ja arviointi**. Näkemykset lapsen kehityksestä kirjataan tätä tarkoitusta varten laaditulle lomakkeelle ennen lapsen terveystarkastusta. Lomakkeesta otetaan kopio sekä varhaiskasvatusyksikköön että huoltajille heidän niin halutessa. Varhaiskasvatus toimittaa alkuperäisen lomakkeen lapsen neuvolaan. Varhaiskasvatuskerhoissa arviointi tehdään vanhempien pyynnöstä. Avoimessa päiväkodissa käydään huoltajien pyynnöstä keskustelu lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista.
- **Monialainen ryhmä** Mottin tarkoitus on koota lapsen kasvu- ja kehitysympäristöistä saatu tieto ja arvioida lapsen kokonaistilannetta sekä mahdollista tutkimus ja kuntoutustarvetta. Moniammatillinen ryhmä kokoontuu yhdessä huoltajan kanssa keskustelemaan lapsen tilanteesta. Tapaamisessa ovat mukana huoltajien lisäksi ne ammattihenkilöt, jotka kulloinkin katsotaan tarpeelliseksi. Ryhmän kokoontumiselle voi aloite tulla esimerkiksi huoltajalta sekä, varhaiskasvatuksen, neuvolan tai lasten kuntoutuksen toimijoilta. Ryhmän kutsuu koolle lapsen neuvolan terveydenhoitaja. Varhaiskasvatuksessa syntynyt tarve ryhmän koolle kutsumiseen viedään koordinoitusti eteenpäin varhaiskasvatuksen erityisopettajan toimesta. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella huomioiden salassapito ja tietojen vaihtoa koskevat säännökset. Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Motti ryhmässä keskustellaan lapsen tilanteesta ja tehdään yhteinen suunnitelma jatkotyöskentelystä. Jatkosuunnitelma voi sisältää esimerkiksi lähetteen puhe-, toiminta- tai fysioterapia-arvioon tai lähetteen perheneuvolaan. Jatkosuunnitelmassa voi olla myös varhaiskasvatuksen tukitoimiin liittyviä asioita.

Yhdessä sosiaalipalveluiden kanssa on päivitetty Rovaniemen varhaiskasvatuksen henkilöstölle laadittu opas Huolen herääminen, sen huomioiminen ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa. Opas on tarkoitettu henkilöstölle tueksi huolen herätessä lapsesta tai perheen tilanteesta. Oppaaseen on kirjattu **perhesosiaalityön ja lastensuojelun** kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt. Esiopetusta järjestävissä varhaiskasvatusyksiköissä toimii oppilashuoltolain mukainen oppilashuoltoryhmä, josta Rovaniemellä käytetään nimitystä hyvinvointiryhmä. Hyvinvointiryhmän tehtävänä on varhaiskasvatusyhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä yhteisöllisen oppilashuollon toteuttaminen ja kehittäminen sekä oppilashuoltosuunnitelman arviointi ja seuranta. Hyvinvointiryhmään kuuluu oppilashuollon, esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen henkilöstöä sekä lasten huoltajia.

Maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä on tarvittaessa mukana maahanmuuttajasosiaalityö tai vastaanottokeskus riippuen perheen asiakkuudesta. Yhteistyön tavoitteena on tukea lasta ja perhettä kotoutumisessa.

Varhaiskasvatuksen toimijat ovat osa lapsiperheiden palvelujen verkostoa. Keskeisiä varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneita lastenneuvolan lisäksi ovat lasten kuntoutuksen toimijat ja perhesosiaalityö.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa olevien lasten äidinkieli ja kaksikielisyys otetaan huomioon palveluissa ja tehdään yhteistyötä saamenkielisten asiantuntijoiden kanssa.

4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 4). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys.

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Pedagogiseen dokumentointiin osallistuvat työntekijät, lapset ja huoltajat. Pedagoginen dokumentointi tarkoittaa, että varhaiskasvatuksessa tallennettuja dokumentteja, esimerkiksi valokuvia, muistiinpanoja, videoita ja lasten teoksia käytetään varhaiskasvatuksen suunnittelemisessa ja kehittämisessä vuorovaikutuksessa vanhempien ja lasten kanssa. Pedagogisessa dokumentoinnissa selvitetään mitä lapsi jo osaa ja mikä on seuraava askel lapsen lähikehityksen vyöhykkeellä sekä miten lasta voidaan parhaiten tukea uuden osaamisen vaiheessa. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa myös lapsen itsearviointitaitojen kehittämistä.

Varhaiskasvatustoimintaa voidaan dokumentoida päivittäistasolla, projektikohtaisesti ja toimintakausittain. Lapsen liittyvää dokumentointia ovat lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, kasvunkansiot ja lapsihavainnointien kerääminen eri menetelmin. Lapsihavainnoinnit ovat osa

pedagogista dokumentointia, joka luo perustaa toiminnan suunnittelulle, arvioinnille ja kehittämislle.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma muodostaa pedagogisen dokumentoinnin rungon. Se laaditaan yhdessä lapsen huoltajien kanssa ja siihen tehdään tarkennuksia toimintakauden aikana lapsen tarpeiden mukaan. Keskeistä on, että suunnitelma siirtyy käytäntöön toiminnan tasolle. Lapsi on osallisena oman varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi apuna voi olla koottuja dokumentteja esim. lapsen kasvun kansio ja lasten itse tekemä dokumentointi.

Lapsikohtaisessa pedagogisessa dokumentoinnissa on keskeistä lapsen osallisuus. Lapsi osallistuu oman kasvunsa dokumentointiin ja arvioi samalla oppimistaan, viihtymistään ja kasvamistaan. Pedagogista dokumentointia voidaan kerätä yhdessä lapsen kanssa esimerkiksi kansioihin. Dokumentointi rakentuu lapsen kasvun, kehityksen ja kiinnostuksen kannalta merkityksellisistä esimerkiksi valokuvista, videoista, piirustuksista, havainnoista, teksteistä. Dokumentointi voi olla myös digitaalista. Lapsella tulee olla mahdollista omaehtoisesti ja helposti tarkastella omasta kasvusta ja kehityksestä kertovaa aineistoa.

Taulukko 2. Pedagoginen dokumentointi tukee lapsen itsearviointitaitojen kehittymistä.

0-3 -vuotiaat	3-5 -vuotiaat	Esiopetus
Lapsiryhmän toimintaa ja lapsen osaamisen kehittymistä tuodaan näkyville erilaisin dokumentointikeinoin esim. valokuvaamalla ja videoimalla.	Dokumentoidaan lasten kanssa yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän toimintaa esimerkiksi valokuvaamalla, videoimalla ja äänittämällä leikkejä ja tuotoksia.	Lapset harjoittelevat dokumentoimaan omaa ja ryhmän toimintaa.

Varhaiskasvatussyksikön pedagogisen toiminnan dokumentointia ovat toimintayksikön pedagoginen vuosisuunnitelma, ryhmävasut, sekä ryhmäkohtaiset viikko- tai kuukausisuunnitelmat. Viikko- ja kuukausisuunnitelmat ovat myös keinoja avata huoltajille varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Pedagogista dokumentointia ovat myös varhaiskasvatusta koskevat asiakirjat ja ohjeistukset sekä kyselyt, haastattelut ja arvioinnissa käytettävä materiaali.

Lasten ja huoltajien osallisuus mahdollistetaan toimintayksikön vuosisuunnitelmien ja ryhmäkohtaisten suunnitelmien tekemisessä ja arvioinnissa. Huoltajia tiedotetaan näistä dokumentoinnin käytännöistä.

Pedagogisessa dokumentoinnissa hyödynnetään erilaisia dokumentoinnin välineitä ja dokumentoinnin käytäntöjä arvioidaan. Arvioitaessa käytänteitä on hyvä arvioida myös

dokumentoinnin eettisyyttä ja erityisesti minkälaisia tulkintoja dokumentaatiosta teemme. Opetushallitus on julkaissut tukimateriaalia pedagogisesta dokumentoinnista.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi

toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lurut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havainnot käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Leikki on lapsen luontainen tapa toimia ja oppia. Leikinomaisuus näkyy kaikissa arjen tilanteissa. Leikkiin liittyvistä inklusiivisuutta tukevista käytännöistä ja pedagogisista perusteista keskustellaan varhaiskasvatusyksikössä ja tiimeissä henkilöstön kanssa. Lapsiryhmissä keskustelun ja arvioinnin tukena käytetään Edivan leikin arviointi lomaketta. Valssi-arviointityökalu mahdollistaa valmistuttuaan pitkäjänteisen leikin toteutumisen arvioinnin. Huoltajien kanssa käydään keskusteluja leikin merkityksestä, aikuisen roolista leikissä, leikille annettavasta ajasta ja tilasta lapsiryhmässä sekä pedagogisista perusteluista.

Lapset otetaan mukaan sekä sisällä että ulkona leikkiympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen sekä arviointiin. Lapsen omalle luovuudelle annetaan tilaa. Lähiluonnossa leikkiminen ja luonnon hyödyntäminen (esim. retkeily) kaikkina vuodenaikoina sekä perinneleikit sisältyvät toimintaan.

Henkilöstö on kiinnostunut lapsen leikistä ja tunnistaa leikin kehityksen eri vaiheet. Leikkien kautta lapsi harjoittelee esimerkiksi muistia, tarkkaavuutta ja tunnesäätelyä. Työntekijän läsnäolo, mukana leikkiminen, sensitiivisyys ja lämmin vuorovaikutus tukevat ja rikastuttavat lasten leikkiä. Leikin sanoittaminen, mallintaminen ja myönteinen ohjaus kannattelee leikin kehittymistä ja pitkäkestoisuutta.

Lasten leikkiä tukevia inklusiivisia ja osallistavia käytänteitä tarkastellaan varhaiskasvatusyksiköissä. Lapsilla on mahdollisuus leikkiä omia itselle mieluisia leikkejä. Lasten leikkejä ei rajata perinteisten sukupuoliroolien mukaisesti. Pienemmät, joustavat ja ikärajat ylittävät leikkiryhmät mahdollistavat leikin kehittymisen ja jokaisen lapsen osallistumisen työntekijän tukemana. Yhdessä lasten kanssa suunnitellaan, leikitään ja luodaan yhteisiä leikkisääntöjä. Leikin havainnoinnin, seuraamisen ja arvioinnin yhtenä työkaluna hyödynnetään dokumentointia, jonka avulla leikin kokonaisvaltainen ja projektimainen luonne tuodaan nähtäville niin lapsille kuin huoltajille. Leikkiin voidaan liittää musiikkia, taidetta, liikuntaa, kirjallisuutta, digitaalisuutta ja mediavälineitä sekä mediasisältöjä.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa lapsille järjestetään mahdollisuuksia leikkiin erilaisissa kulttuuria tukevissa ympäristöissä. Leikin elementit mukailevat arjen toiminnoissa saamelaisen kulttuurin kahdeksaa vuodenaikaa, taustalla on ajatus ”Minä saamelaisena Rovaniemellä”. Leikkivälineet toimivat apuvälineinä kielen ja kulttuurin sisäistämisessä ja omaan kulttuuriin kasvamisen tukemisessa. Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen oppaassa (Saamelaiskäräjät, 2013) on lisätietoa kulttuurin huomioimisesta leikissä.

Leikissä on parasta...

”...kun voi itse päättää, mikä on itse ja jos leikitään poneilla, annan kaverille sen ponin minkä se haluaa.” – tyttö 5v

”...kun saa kaverin kanssa keksiä kaikkea hauskaa vaikkapa keiju -leikissä.” – tyttö 4v

”...nauraminen ja ilon pitäminen ja että omasta päästä saa keksiä mikä itse on.” – tyttö 5v
“...kun voi leikkiä yhdessä kavereiden kanssa. Yksin leikkiminen on tylsää.” – poika 6v
“...rakentelut on kaikkein parasta tai oikiasti kaikki leikit.” – tyttö 4v

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa **lasten kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliiin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. Kielelliset identiteetit kehittyvät, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 5. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa.

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten puheen tuottamisen taitojen kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten kielen käyttötaitoja ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa ja sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Lapsen kielen rikastuttaminen ja kielen kehityksen tukeminen on tietoista ja suunnitelmallista varhaiskasvatustoimintaa. Suunnitelmallisuus kielen kehityksen tukemisessa korostuu erityisesti kaksi - tai monikielisillä lapsilla, jossa tukena toimii KieliPeda-työväline. Työvälineen avulla tarkastellaan henkilöstön toimintaa, kielitietoista ja rikasta kieltä mallintavaa toimintakulttuuria sekä oppisympäristöä, jotta suomen kielen taito voi siinä parhaalla mahdollisella tavalla kehittyä.

Työntekijän sensitiivisyys, läsnä oleminen ja herkkyys lasten aloitteille on tärkeää. Lapsiryhmissä huolehditaan siitä, että kielen kehitystä tukeva oppimisympäristö vastaa lapsen ikä- ja kehitystasoa sekä mielenkiinnon kohteita. Lapsen saatavilla on kielen oppimiseen innostavaa ja monipuolista materiaalia.

Kielen rikastuttamisessa tehdään kirjaston kanssa säännöllistä yhteistyötä. Rovaniemellä tehdään kirjaston kanssa yhteistyössä varhaiskasvatukseen kirjastopolku. Varhaiskasvatuksessa on tavoitteena käyttää eri ikäisten lasten kanssa monimuotoista lastenkirjallisuutta monipuolisesti. Tavoitteena on myös kannustaa perheitä lukemaan lapsille ääneen monipuolista lastenkirjallisuutta.

Kirjaston monipuolista lastenkirjallisuuden valikoimaa sekä digitaalista kirjallisuutta hyödynnetään lainaamalla teoksia lapsiryhmän käyttöön. Loruja, lauluja, rytmityksiä, nimeämistä ja sanoittamista sekä huoltajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen vahvistamista korostetaan

jokaisessa lapsiryhmässä, erityisesti alle 3-vuotiaiden kanssa. Lapsen kielen kehitystä havainnoidaan ja dokumentoidaan. Dokumentoinnin menetelmänä käytetään esimerkiksi sadutusta ja videointia.

Jokaiselle lapselle varmistetaan sellainen kommunikointitapa, jolla hän voi ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi ja kuulluksi. Jokainen tiimin työntekijä sitoutuu käyttämään sovittua kommunikointitapaa mahdollistaen vuorovaikutuksellisuuden ja vahvistaa siten osaltaan lapsen kielenkehitystä. Lapsen osallisuutta vahvistetaan tarvittaessa kommunikaatiota tukevin keinoin esimerkiksi käyttämällä kuvia, valintatauluja, piirtämistä ja tukiviittomia. Vuorovaikutuksen luominen, ylläpito ja yhteisen kommunikaatiotavan etsiminen on työntekijän vastuulla. Tarvittaessa konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.

Vuorovaikutuksen ja kielellisen alueen tukemiseen sopivia menetelmiä ja materiaalia varhaiskasvatuksessa ovat esimerkiksi:

- Kili- materiaali (vuorovaikutuksen, kielen ja liikunnan yhdistäminen)
- Kuttu 1- ja Kuttu 2- materiaalit (kuvitetun materiaalin avulla leikin, vuorovaikutuksen ja kielen tukeminen)
- Jänistarinat (kuuntelun ja kielellisten taitojen vahvistaminen sekä vanhempien osallistaminen)
- Kettutesti (3-vuotiaiden kielellisten taitojen kartoitus)
- Kummi 3 (kielellisen alueen arviointi ja harjoitusohjelma isommille lapsille)

Lapsen kielellisen tietoisuuden kehittymiseksi lapsella tulee olla paljon monipuolisia ja äidinkieltä rikastuttavia kielenkäyttömahdollisuuksia päivittäisten toimintojen yhteydessä. Kielikasvatus ja kielellisen tietoisuuden merkitys korostuu uhanalaista saamen kieltä käyttävässä varhaiskasvatuksessa. Saamenkielisestä varhaiskasvatuksesta on tarkemmin luvussa 4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaä sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja

kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. Käsityöllisen ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille

kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Musiikki, kuvallinen, sanallinen ja kehollinen ilmaisu kuuluvat olennaisena osana lapsen jokaiseen varhaiskasvatuspäivään. Opettajan tehtävä on pedagogista toimintaa suunnitellessa ja toteuttaessa luoda lapsille mahdollisuuksia käyttää ja rikastuttaa omaa mielikuvitustaan ja luovuuttaan riippumatta työntekijän mielenkiinnon kohteista. Digitaalisuutta hyödynnetään ilmaisun välineenä, kokemuksellisuuden rikastajana ja oppimisympäristön laajentamisessa päiväkodin ulkopuolelle. Varhaiskasvatus on mukana järjestäjänä tai osallisena erilaisissa lastenkulttuuritapahtumissa.

Rovaniemeläiseen luontoon kuuluvat metsät, joet ja selkeät vuodenaajat antavat monenlaisia mahdollisuuksia, elämyksiä, kokemuksia ja virikkeitä liikuntaan, ulkoiluun ja taidekasvatukseen. Luontoarvot ovat tärkeitä ja ne ovat osa jokapäiväistä elämää. Lähiluontoa hyödynnetään päivittäisenä oppimisympäristönä kaikkina vuodenaikoina.

Taidekasvatuksessa huomioidaan rovaniemeläinen taide ja kulttuuri. Paikallisten kuvataiteilijoiden töihin voi perehtyä mm. tutustumalla Rovaniemen julkisiin veistoksiin ja vierailemalla Korundissa tai gallerioissa ja näyttelyissä. Muita paikallista kulttuuria esille tuovia kohteita ovat mm. Arktikum, Pilke, kirkot, metsä- ja kotiseutumuseo ja arkkitehtuurisesti erilaiset rakennukset.

Osassa Rovaniemen kaupungin päiväkodeista annetaan 5-6 vuotiaille lapsille visuaalisten taiteiden opetusta (kuvataide, mediakasvatus ja käsityö) Satusivellin toimintana. Satusivellin toiminnan taustalla ja suunnitelman pohjana on taiteen perusopetuksen varhaisiän taidekasvatuksen opetussuunnitelma. Varhaisiän taidekasvatus on suunnitelmallista, toiminnallista, kokonaisvaltaista sekä moniaistista ja elämyksellistä, vuodesta toiseen etenevää opetusta. Työskentelyssä on keskeistä leikki, sadunomaisuus, keksimisen ilo sekä eri taiteenlajien yhdistäminen. Vuosittain järjestetään lasten kuvataidenäyttelyjä eri puolilla kaupunkia.

Rovaniemen varhaiskasvatuksen Kuvallisen ja käsityöllisen ilmaisun suunnitelman kohderyhmänä ovat varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa olevat lapset ikäryhmittäin. Suunnitelmassa huomioidaan ilmaisun monimuotoisuus laaja-alaisessa osaamisessa sekä kuvallisten ja käsityöllisten toimintojen käyttö oppimisen eri osa-alueissa. Esille nousevat sekä suunnittelun, kokeilujen, tekemisen että vastaanottamisen muodot monipuolisesti ja käytännönläheisesti. Käsityössä ja rakentelussa tarvittavien välineiden ja materiaalien käyttö tulee luontevasti tutuksi leikkiä rikastuttavien rakennelmien ja välineiden suunnittelussa ja valmistamisessa. Henkilöstön osaamisen vahvistuminen ja lasten havainnointi auttaa kehittämään ilmaisutapoja sekä valitsemaan tarkoituksenmukaisia materiaaleja ja välineitä. Tekemisen riemu ja onnistumisen kokemukset takaavat innostuksen säilymisen.

Musiikkikasvatus on osa varhaiskasvatusta ja kuuluu päivittäin jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle. Henkilöstön vastuulla on, miten musiikki näkyy lapsen arjessa. Esimerkiksi eri siirtymätilanteissa ja kaveripiirille kokoonnuttaessa voidaan laulaa sama tuttu laulu. Erilaiset soittimet ovat esillä lapsien saatavilla omaehtoisen musiikin tuottamiseen. Musiikkia käytetään rentoutumiseen ja rauhoittumiseen. Unilaulu lepotilassa luo levollisuutta ja turvallisuutta sekä tunnelmaa satuhetkeen. Liikunnassa musiikkia käytetään monipuolisesti niin alkulämmittelyissä, luovassa musiikkiliikunnassa kuin lastentanssissakin. Musiikin tempo saa lapsissa aikaan liikettä. Erilaisten satumaisten kokonaisuuksien rakentamisessa tunnelmaa voi elävöittää lisäämällä musiikkia. Näytelmissä ja nukketeatteri esityksissä musiikki elävöittää tunnelmaa. Myös tunnekasvatuksessa hyödynnetään erilaista musiikkia.

Varhaiskasvatuksessa järjestetään monia poikkitaiteellisia tapahtumia vuosittain. Esimerkiksi Tonttukaruselli on varhaiskasvatuksen oma jouluihin tapahtuma, jossa lapset esiintyvät ja saavat kokemuksia sekä elämyksiä. Tapahtumien järjestelyjä tehdään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa huomioidaan erityisesti saamelainen taide, perinteinen ja uudenaikainen musiikki, saamenkäsityö, perinteet, kertomaperinteet ja kirjallisuus.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista**. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Perheen katsomukseen liittyvistä asioista keskustellaan huoltajien kanssa. Huoltajille kerrotaan varhaiskasvatuksessa noudatettavista katsomuskasvatusta linjaavista ohjeista. Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitouttamaton. Katsomuksellista moninaisuutta tehdään näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Lapsiryhmässä läsnä olevat katsomukselliset lähtökohdat tunnistetaan ja ne huomioidaan yhdenvertaisesti arvottamatta niitä. Lasta ei ohjata mihinkään katsomukseen eikä häneen vaikuteta katsomuksellisesti. Lapsen katsomuksellisten kysymysten tunnistaminen ja niiden pohtiminen lisää lasten keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia ja kulttuureita kohtaan. Lapsella tulee olla kokemus, että omien henkilökohtaisten katsomusten esiin tuominen on sallittua. Ensisijaisesti tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä olevat kulttuurit ja katsomukset mutta myös muut katsomukset ja uskonnottomuus voivat olla tarkastelujen kohteena.

Katsomuskasvatuksen keskeisiä sisältöjä ovat juhlapyhät ja niiden perinteet sekä lapsen kysymykset ja pohdinta. Varhaiskasvatuksessa vietettävät juhlat ovat osa pedagogista toimintaa ja niiden suunnittelu lähtee lapsiryhmästä ja sen tarpeista. Lapsiryhmän kulttuurinen moninaisuus otetaan huomioon juhlien suunnittelussa. Esimerkkejä eri kulttuurien juhlista löytyy Kulttuuri- ja uskontokeskus Fokuksen monikulttuurisesta juhlakalenterista. Juhliin voi sisältyä joitakin uskontoon viittaavia elementtejä osana suomalaista juhlatraditiota ja kulttuuria. Keskeisiä

toimintamuotoja katsomuskasvatukselle ovat esimerkiksi draama, kuvataide, tarinat, musiikki ja erilaiset vierailut, joita ohjaavat yhteinen ihmettely ja tutkiminen. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi tutkia yhdessä erilaisia uskonnollisia ympäristöjä ja rakennuksia. Digitaalista teknologiaa ja mediaa hyödynnetään erilaisiin kulttuureihin ja katsomuksiin tutustuttaessa.

Mikäli varhaiskasvatuksessa järjestetään uskonnollisia tilaisuuksia, on samaan aikaan oltava tarjolla vaihtoehtoja ja lapsille mielekästä toimintaa. Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalle muuta toimintaa järjestetään. Käytännön järjestelyt tulee toteuttaa niin, ettei lasten yhdenvertainen kohtelu vaarannu eikä lapsi leimaudu.

Varhaiskasvatuksessa voidaan tehdä yhteistyötä paikallisten seurakuntien tai uskonnollisten yhdyskuntien kanssa. Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen, opetuksen, koulutuksen järjestäjän sekä Rovaniemen seurakunnan välillä on sopimus yhteistyöstä. Sopimuksen tarkoituksena on edistää pitkäjänteisesti arvo- ja eettistä kasvatusta varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa. Sopimus pitää sisällään toimintatarjottimen, joka pohjautuu ns. neljän korin malliin perustuvaan yhteistyöhön. Käytännön yhteistyössä esille tuodaan onko toiminta yleissivistävään opetukseen, perinteisiin juhliin, uskonnollisiin tilaisuuksiin vai kasvun ja hyvinvoinnin tukeen liittyvää. Myös muiden katsomuksellisten tai uskonnollisten yhteisöjen kanssa tehtävässä yhteistyössä sovitaan tapauskohtaisesti yhteistyön tai toiminnan sisältö.

Huoltajille on tiedotettava hyvissä ajoin juhlista ja muista tilaisuuksista, jotka sisältävät uskontoon viittaavia elementtejä tai uskonnon harjoittamista. Huoltajalla tulee olla todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko lapsi uskonnollista ainesta sisältäviin tilaisuuksiin. Lapsen huoltaja tekee päätöksen osallistuuko lapsi uskonnollisiin tilaisuuksiin vai vaihtoehtoiseen toimintaan. Ilmoituksen voi tehdä kertaluonteisesti esimerkiksi perustietolomakkeella tai tapauskohtaisesti. Suositeltavaa on, että vaikka lupa olisi saatu perustietolomakkeella, asiasta tiedotetaan huoltajaa aina ennen varsinaista tilaisuutta. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan Opetushallituksen ohjetta varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista.

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä

kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

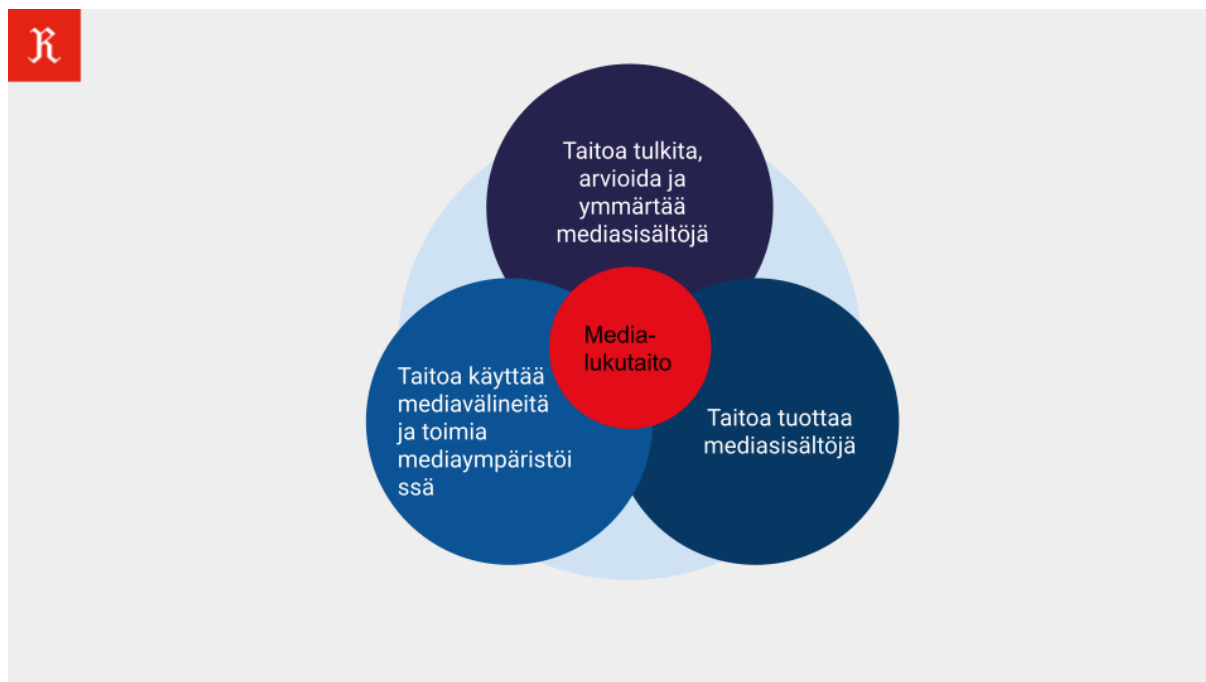
Varhaiskasvatuksessa tiedostetaan ja tehdään näkyväksi ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus ja moninainen kulttuuriperintö. Kulttuuriperintöä välitetään lapsille esimerkiksi perinneleikkien, laulujen, kuvataiteen ja ilmaisun keinoin. Isovanhempia kutsutaan vierailuille ja vierailuja tehdään mm. vanhusten palvelutaloihin. Kulttuuriperinnön välittämiseksi hyödynnetään oppimisympäristöinä paikallisia museoita sekä digitaalisten välineiden antamia mahdollisuuksia.

Rovaniemellä varhaiskasvatuksessa vietetään saamelaisen kansallispäivää. Päivän aikana tutustutaan saamelaiseen kulttuuriin ja juhlitaan alkuperäiskansaa. Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon kulttuurille tärkeä suku- ja perheyhteisö sekä sukupolvien välinen kanssakäyminen. Lasten perhe ja suku otetaan mukaan aktiivisiksi toimijoiksi varhaiskasvatuksen arkeen. Toiminnassa hyödynnetään saamelaiselle kulttuurille ominaista vuodenvuorokierroa, kertoma-, musiikki- ja käsityöperinnettä, lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien, isovanhempien, kulttuuristen osaajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Lapset oppivat saamelaisia tietoja ja taitoja työntekijöiden sekä resurssihenkilöinä toimivien perinteisten taitajien opastuksella.

Moninaisuutta käsitellään lapsen tasoisesti esimerkiksi lasten kuvakirjojen, kuvitusten, tarinoiden ja laulujen sanoitusten kautta. Näiden avulla lapsia ohjataan ymmärtämään ihmisten, perheiden ja kulttuurien moninaisuutta. Keskiössä ovat varhaiskasvatuksen ammattilaisten jokapäiväinen puhe ja teot, joiden tulee luoda tilaa moninaisuudelle sekä lasten kysymyksille edistämisen tasa-arvoisuutta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Varhaiskasvatuksessa mediakasvatuksen tarkoituksena on tukea lasten kehittyvää medialukutaitoa. Medialukutaito on taitoa käyttää, lukea, ymmärtää, tulkita ja arvioida kriittisesti erilaisia mediasisältöjä. Medialukutaito on myös taitoa tuottaa itse mediasisältöjä. Medialukutaitoa on myös taito käyttää mediavälineitä ja toimia turvallisesti ja vastuullisesti erilaisissa mediaympäristöissä.

Kuva 2. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen kehittyvää medialukutaitoa (www.uudetlukutaidot.fi).

Henkilöstö ohjaa ja opastaa pedagogisilla valinnoillaan tietoisesti lapsia median käyttäjinä analysoimaan näkemäänsä ja suhtautumaan mediaan kriittisesti. Yhteisen tekemisen, tekemisen ääneen sanoittamisen ja pohdinnan kautta henkilöstö edistää lasten kykyä toimia vastuullisena ja toiset huomioivana median käyttäjänä. Kaikkia lapsia innostetaan erilaisia mediakanavia ja median tuottamisen välineitä hyödyntäen aktiivisesti osallistumaan median tuottamiseen ja tulkitsemiseen omassa oppimisympäristössään. Yhdessä harjoitellaan median ja mediavälineiden ergonomista ja turvallista käyttöä.

Rovaniemellä on käytössä digitaalisen osaamisen portaati, missä kuvataan tarkemmin kasvattajan pedagogista toimintaa lapsen medialukutaidon vahvistamiseksi.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhderekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Oppimisympäristöä rakennettaessa huomioidaan matemaattisen ajattelun ja teknologiakasvatuksen tarpeet. Huolehditaan, että matemaattista ja teknologista ajattelua tukevaa välineistöä, leluja ja pelejä on lasten saatavilla ja henkilöstö kannustaa ja tukee lapsia niiden käytössä. Työntekijän innostus matematiikkaan ja ympäristön säännönmukaisuuksien sanoittaminen välittää lapsilla positiivista suhtautumista arjessa oleviin matemaattisiin ilmiöihin ja

asioihin. Aikakäsitetä avataan esimerkiksi timerin ja päiväjärjestyksen avulla sekä havainnoimalla vuorokauden ja vuodenaikoja.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävä elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävä elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleen käytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävä elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen tukena voidaan käyttää Rovaniemen varhaiskasvatuksen ympäristökasvatussuunnitelmaa. Ympäristökasvatus, ekologisuus ja kierrätys ovat tietoista, suunnitelmallista ja yhdessä lasten ja huoltajien kanssa toteutettavaa toimintaa. Lasten kanssa opetellaan huomioimaan pieniä asioita arjen käytännössä, kuten yhteisistä leikkitarvikkeista huolehtiminen ja leikkivälineiden kierrättäminen lapsiryhmien välillä. Kierrätettävät materiaalit lajitellaan yhdessä lasten kanssa ja kädentöissä hyödynnetään kierrätys- ja jättemateriaaleja. Ruokailussa opetellaan ottamaan tai pyytämään itselle sopiva annos. Lapsia ohjataan terveellisiin elämäntapoihin. Ympäristön siisteydestä huolehditaan yhteistoiminnallisesti ja lapsia ohjataan arvostamaan ja kunnioittamaan luontoa. Varhaiskasvatusyksiköt tekevät yhteistyötä lähiympäristön toimijoiden sekä Residuumin kanssa.

Rovaniemen kaupungissa toteutetaan muutamassa päiväkodissa Vihreä lippu-ympäristöohjelmaa. Vihreä lippu -toiminnassa lapset ovat henkilöstön rinnalla aktiivisia vaikuttajia ohjelman päätöksenteossa, suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Vihreän lipun yksi keskeinen

tavoite on lisätä me-henkeä ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Vihreä lippu -toiminnan myötä lapset ovat innostuneet kestävän tulevaisuuden rakentamisesta uusien taitojen, oivallusten ja elämysten kautta.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa huomioidaan luonnon kiertokulku ja kahdeksan vuodenajan vuotuiskierto perinteisiin elinkeinoihin liittyvine töineen. Luonnon ja kotiseudun tuntemisen kautta lapselle syntyy tunne oman kotiseudun tärkeydestä ja rakkaudesta.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Lapsen teknologinen osaaminen kehittyy, kun lapsi näkee, pohtii ja harjoittelee teknologian käyttöä yhdessä kasvattajien kanssa. Lasten kanssa ihmetellään teknologiaa ja sen mahdollistamia asioita. Teknologiaan tutustutaan monipuolisesti erilaisilla menetelmillä (esim. tutkimalla, askartelemalla, tutustumalla lähiympäristöön). Teknologia tuodaan osaksi lasten leikkiä. Lapsen tutkimisen ja ajattelun taitoja sekä teknologisen soveltamisen taitoja vahvistetaan tutkivalla ja kokeilevalla työtavalla. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemään kysymyksiä, etsimään niihin vastauksia ja tekemään päätelmiä. Digitaalista teknologiaa hyödynnetään tutkimuksien ja kokeilujen havainnoinnissa, dokumentoinnissa ja raportoinnissa.

Lapsen teknologiasuhde kehittyy, kun lapsi tutustuu, miten erilaiset arkipäivän teknologiset ja digitaaliset laitteet ja järjestelmät, kuten kodinkoneet sekä kulkuvälineet toimivat. Lapsia kannustetaan yhdessä kehittämään luovia ratkaisuja ja toteuttamaan ideoitaan esimerkiksi eri materiaaleista ja erilaisin välinein rakentelemalla, askartelemalla ja muovailemalla tai muita ilmaisun keinoja käyttäen. Erilaiset ohjelmoitavat välineet tarjoavat mahdollisuuksia lasten matemaattisen ajattelun kehittämiseen sekä teknologisten taitojen harjoitteluun.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojia tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatus on mukana Opetushallituksen Liikkuva Varhaiskasvatus ohjelmassa. Ohjelma on varhaiskasvatuksen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma, jonka tavoitteena on ylläpitää varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria siten, että lapsen oikeus liikkumiseen ja liikunnan

iloon toteutuu päivittäin. Lasten luontaista ja ohjattua liikuntaa mahdollistetaan tietoisesti varhaiskasvatuspäivän aikana. Lapsen päivään pitäisi suositusten mukaan sisältyä liikkumista vähintään 3 tuntia. Ohjelman tavoitteena on tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, oppimista sekä hyvinvointia liikunnan eli fyysisen toiminnan ja leikin avulla.

Jokaisessa kunnallisessa varhaiskasvatussyksikössä on liikuntakoordinaattori, joka on mukana suunnittelemassa, toteuttamassa, havainnoimassa ja arvioimassa sekä kehittämässä liikuntakäytänteitä yhdessä koko henkilöstön kanssa. Ohjelman tuella henkilöstön osaamista ja tietoisuutta liikunnan merkityksestä ylläpidetään sekä lisätään lasten ja huoltajien osallisuutta. Oppimisympäristöjä muovataan liikkumisen mahdollistajiksi, lähiympäristö sekä ympäröivä luonto hyödynnetään liikuntakasvatuksessa kaikkina vuoden aikoina.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syöminen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Ruokakasvatusta toteutetaan niin ruokailutilanteiden yhteydessä kuin sisällytettynä arjen muuhun toimintaan huomioiden laaja-alaisen osaamisen sekä oppimisen alueet. Henkilöstön sensitiivinen tapa toimia, lapsituntemus ja esimerkki korostuvat ruokakasvatuksessa. Jokaisessa yksikössä laaditaan yhdenmukaiset ruokakasvatuksen tavoitteet ja käytänteet. Säännöllisen reflektoinnin avulla yksikön ruokakasvatusta arvioidaan ja kehitetään vastaamaan asetettuja tavoitteita. Lapset otetaan mukaan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, jolloin he voivat vaikuttaa yhteisiin käytänteihin sekä harjoitella vuorovaikutustaitoja.

Ruokailutilanteesta on tavoitteena luoda turvallinen ja rohkaiseva sekä miellyttävä kiireetön yhteinen hetki. Ruokailuissa onnistumisen ensisijainen kriteeri ei ole työntekijän kokemus sujuvuus vaan yhteisöllisyys ja lasten osallisuus. Lapsen itsemääräämisoikeutta sekä lapsentahtista maistamista kunnioitetaan. Aistilähtöisiä menetelmiä suunnitelmallisesti ja säännöllisesti käyttämällä tutustutaan ja tutkitaan ruokia, niiden alkuperää, ulkonäköä, koostumuksia sekä makuominaisuuksia. Lapsi otetaan huomioon yksilönä, aktiivisena toimijana ja vähitellen omatoimiseksi kehittyvänä ruokailijana.

Kauniit pöytä- ja käytöstavat, ruokapuhe, esteettisyys, ruoan kunnioittaminen sekä lautasmallin mukaisen annoksen kokoaminen välittyvät lapsille aikuisen mallin kautta. Rovaniemen kaupungissa on käytössä malliateriakuvat, joiden avulla konkretisoidaan ateriakokonaisuutta.

Käytössä on ateriarytmikello, jonka avulla tuetaan lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lisäksi jokaisessa yksikössä on käytössä yksikön laatimat yhtenäiset ruokakasvatuksen tavoitteet ja käytänteet. Yksikön ruokakasvatusta arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti yhdessä lasten , huoltajien sekä henkilöstön kanssa.

Eri ruokakulttuurien hyödyntämisessä yhteistyö perheiden kanssa on oleellista. Rovaniemen kaupungissa on käytössä ”Ruokailoa kotiin” tiedoten huoltajille, jonka avulla tuetaan kotona annettavaa ruokakasvatusta ja lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Turvallinen, rohkaiseva ilmapiiri ja henkilöstön sekä huoltajien yhteisten keskustelujen kautta syntynyt yhteinen ymmärrys ja välitön vuorovaikutus luo rakentavan yhteistyön. Ruokapalveluhenkilöstön kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää. Rovaniemen kaupungissa osallistutaan hankkeisiin, jotka edistävät yksiköiden ruokakasvatuksen tavoitteellista toimintaa ja pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksessa toteutettavan ruokakasvatuksen tukena toimii Valtion ravitsemusneuvottelukunnan Terveyttä ja iloa ruoasta -varhaiskasvatuksen ruokailusuositus opas.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasosta uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Turvallisuuteen liittyviä asioita käsitellään lasten kanssa ikätasoon sopivalla tavalla. Lasten kanssa yhdessä tunnistetaan varhaiskasvatusyksikön turvallisuusriskejä esimerkiksi turvakävelyiden avulla. Poistumisharjoitukset järjestetään varhaiskasvatuksen valmiussuunnitelman mukaisesti. Lasten osallisuuden lisääminen, työntekijän sensitiivinen läsnäolo, pysyvät käytännöt, lapsituntemus ja mahdollisimman pysyvä henkilökunta ovat asioita, jotka luovat ja lisäävät turvallisuuden tunnetta. Yksikön hyvinvointiryhmässä koko varhaiskasvatusyksikön näkökulma otetaan huomioon hyvinvointia ja turvallisuutta edistettäessä. Koko päivän kestävästä retkistä laaditaan retkiturvallisuussuunnitelma yhdessä lasten kanssa.

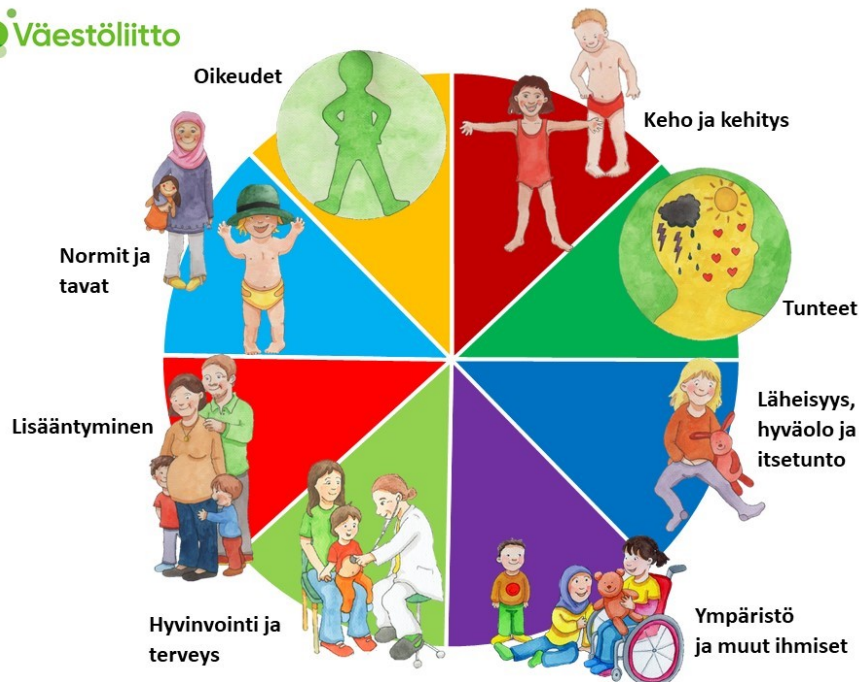
Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä laaditaan yksikkökohtainen turvallisuussuunnitelma kaupungin varhaiskasvatuksen valmiussuunnitelman pohjalta. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä on kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

Kun lapsella on varhaiskasvatuspäivän aikana lääkehoidon tarvetta tai hänen tilanteensa vaatii erityisiä hoitotoimenpiteitä, laaditaan hänelle lapsikohtainen lääkehoitosuunnitelma. Lääkehoitoon osallistuvien henkilöiden osaaminen ja saatavilla olo varmistetaan koko yksikön toiminta-ajan, silloin kun siellä on lääkehoitoa tarvitseva lapsi. Huoltajien, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja terveydenhuollon kanssa sovittu lääkehoidon toteutus ja toteutuksesta vastaava henkilöt kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksessa on käytössä Varhaiskasvatusikäisten tartuntatautiopas sekä *Hygieniä ja infektioiden torjunta päiväkodissa ja perhepäivähoidossa -oppaat*. Yhteistyö huoltajien kanssa on tärkeää terveyteen ja turvallisuuteen liittyvissä asioissa. Lasten kanssa keskustellaan mm. käsien pesun merkityksestä, ruokailusta, päivälevosta ja -unista sekä niiden merkityksestä terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

Kehotunnekasvatus on myönteisen minäkuvan vahvistamista, tunne- ja turvataitoja sekä ikätasoisesta seksuaalikasvatusta. Kehotunnekasvatus vahvistaa lapsen minäkuvaa, tunteiden tunnistamista, myönteistä kokemusta kehosta ja arvostusta sitä kohtaan, myönteistä kokemusta läheisyydestä sekä toisten kehotunteen kunnioitusta. Avoimessa ja suvaitsevaisessa ilmapiirissa tuetaan lapsen luontaista uteliaisuutta ja lapsia kannustetaan kysymään ja heille vastataan. Väestöliiton julkaisemaa materiaalia ja oppaita turvataidoista ja lasten ikätasoisesta seksuaalikasvatuksesta voidaan käyttää apuna kehotunnekasvatuksessa.

Lapset saavat turvallisuutta edistävää turvataito- ja digiturvataitokasvatusta. Aikuisilla on taito aloittaa puhuminen kehotunnekasvatuksen aiheista ja tarttua lasten aloitteisiin. Lapsilla on oikeus kysyä ja puhua kaikista heitä kiinnostavista aiheista, myös liittyen sukupuoleen, kehoon ja ikätasoiseen seksuaalisuuteen. Lapset saavat kunnioittavaa ohjausta ja tukea esimerkiksi kehoitsetunnon suojaamisessa ja unnutus tilanteissa. Lasten vessa- ja kehorauha turvataan. Jokainen lapsi saa ikätasoisia tietoja, taitojen harjoitusta sekä myönteisen asenteen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. Kehotunnekasvatuksen apuna voidaan käyttää Väestöliiton julkaisemaa materiaalia ja oppaita turvataidoista ja pienten lasten ikätasoisesta seksuaalikasvatuksesta. Osa materiaalista on saatavilla myös saamenkielellä.

Kuva 3. Kehotunnekasvatuksen laaja-alaisuus (Väestöliitto).

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Saamenkielinen varhaiskasvatus

Saamenkielistä varhaiskasvatusta tarjotaan Rovaniemellä pohjoissaamen kielipesässä. Saamenkielinen varhaiskasvatus on tarkoitettu saamea äidinkielenään puhuville lapsille, jotka puhuvat kieltä kotonaan ainakin toisen vanhempansa kanssa tai saamelaislapsille, jotka eivät ennestään osaa saamen kieltä. Kielen omaksumista tuetaan havainnollistamalla puhetta elein, äänenpainoin, kuvin, esinein, lauluin ja liikkein. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on mahdollistaa saamen kielen oppiminen ja saamelaiskulttuuriin tutustuminen. Kielipesän työntekijät käyttävät alusta lähtien vain saamen kieltä. Henkilöstön kelpoisuusvaatimuksena on yleisten kelpoisuusehtojen lisäksi pohjoissaamen kielen taito.

Päivittäinen käyttökieli on pohjoissaame. Tavoitteena on tukea lapsen kielellistä identiteetin kehittymistä ja siten lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen erityistavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan. Toiminta mahdollistaa lapsille opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja ja samalla kasvaa oman kulttuurinsa jäseneksi.

Toiminta pohjautuu ajatukselle Minä saamelaisena Rovaniemen kaupungissa, joka on tärkeä varhaiskasvatuksen suunnittelun lähtökohta. Toiminnassa pyritään hyödyntämään saamelaiselle kulttuurille ominaista vuodenkiertoa, kertoma-, musiikki- ja käsityöperinnettä, lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien, isovanhempien, kulttuuristen osajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Tavoitteena on tarjota oppimisympäristö, joka ylläpitää ja vahvistaa lasten saamen kielen taitoa ja tarjoaa samalla lapsille laadukasta ja monipuolista varhaiskasvatusta.

Oppimisympäristöt suunnitellaan lasten kanssa yhdessä ja niissä näkyvät luonnon ja saamelaisen kulttuurin elinkeinoiniin liittyvät elementit. Lapsille pyritään myös järjestämään mahdollisuuksia leikkiin erilaisissa kulttuuria tukevissa ympäristöissä. Luonnon muuttumista ja vuodenkiertoa tarkkaillaan retkeillen. Oppimisympäristö, oppimisvälineet ja -tarvikkeet sekä perinteisten saamelaisten juhlapäivien vietto tukevat lapsia kasvamaan saamelaiseen elämäntapaan ja kulttuuriin. Lasten osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistetään kaikessa toiminnassa.

Saamelaisen varhaiskasvatuksen arvoperusta nojautuu oman kielen lisäksi yhteisöllisyyteen, sukuun, läheiseen luontosuhteeseen, perinteiseen vuodenkiertoon ja vuodenkierron mukaisiin toimintoihin. Paikallisuus on tärkeä kasvatuksen lähtökohta - elinkeino, kieliryhmä ja oma kulttuuripohja ovat saamelaisen varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Saamenkielinen varhaiskasvatus tukee kotien kasvatusta ja luo edellytyksiä toiminnalle tämän ajan ja tulevaisuuden saamelaisyhteisössä, joka on usein hyvin erilainen verrattuna lasten isovanhempien elinympäristöön. Keskeisenä tehtävänä on välittää tietoa saamelaisista kansana, kulttuuriperinnestä ja elämäntapaa positiivisella tavalla niin, että lapsi kiinnittyy omaan kulttuuriinsa ja kokee saamelaisuuden luonnollisena.

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa saamen kieli on vuorovaikutuksen väline ja avain kaikkeen oppimiseen. Myönteinen, turvallinen ilmapiiri sekä aikuisen ja lapsen välinen luottamus ja tasa-arvo rohkaisevat lasta aktiiviseen saamen kielen käyttöön. Lapsen kielellisen tietoisuuden kehittymiseksi lapsella tulee olla paljon monipuolisia kielenkäyttömahdollisuuksia kaikkien toimintojen yhteydessä.

Saamen kieltä vahvistavia menetelmiä löytää mm. seuraavista oppaista

- Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma (Saamelaiskäräjät, 2009)
- Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas (Saamelaiskäräjät, 2013)
- Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille (Saamelaiskäräjät, 2015)
- kuati.fi – saamenkielinen varhaiskasvatusmateriaalipankki (Saamelaiskäräjät, 2016)

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romanisyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää

ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Eri kieliympäristöstä tulevan lapsen varhaiskasvatuksen turvalliseen alkuaan kiinnitetään erityistä huomiota. Aloituskeskusteluun varataan tulkki mikäli perheellä ja työntekijällä ei ole yhteistä kieltä. Näin varmistetaan yhteinen ymmärrys ja mahdollisimman hyvä alku varhaiskasvatukselle. Monikielisen lapsen kielimaailman tarkasteluun yhdessä huoltajien kanssa käytetään KieliPedan osiota kaksi. Huoltajien näkemys lapsen kielistä, osaamisesta ja oppimisesta on merkityksellinen kielitietoisien pedagogiikan suunnittelun lähtökohta.

Varhaiskasvatus tukee vieraskielisten ja monikielisten lasten äidinkielen vahvistumista mutta myös suomen kielen oppimista. Oman äidinkielen ylläpitäminen ja kehittäminen on pääosin huoltajien vastuulla. Heitä kannustetaan tarjoamaan lapselle mahdollisimman monipuolista äidinkielen mallia. Vuorovaikutus päivittäin toistuvissa tuokioissa ja arjen eri tilanteissa sekä leikissä ja yhteisessä toiminnassa muiden lasten kanssa edistää varhaiskasvatuksessa suomen kielen oppimista. Henkilöstön tehtävänä on sanoittaa toimintaa ja arjen eri tilanteita sekä tukea lapsen leikkiin pääsyä ja sosiaalisten suhteiden muodostumista. Suomen kielen opettamisessa käytetään sitoutuneesti kuvia, tukiviittomia, selkokieltä, mallintamista, loruja ja lauluja. Toistot kielen oppimisessa ovat tärkeitä. Edetään pienillä askelilla rakentaen vahvaa kielellistä perustaa. Suunnitelmallisuus tekee toiminnasta kielitietoista. Kielitietoisuus on koko henkilöstön toimintamalli, jokainen yhteisössä työskentelevä on samalla myös suomen kielen opettaja.

Kun ryhmässä on suomea opetteleva lapsi, on työntekijöiden mietittävä seuraavia asioita:

- Miten kielen oppimista tuetaan? Tarvitaanko arjen tilanteiden ja toimintojen lisäksi suunniteltuja oppimistuokiota?
- Minkälainen on lapsen kanssa toimivan henkilöstön kielitietoisuus?
- Miten lasta tuetaan leikkiin ja toimintoihin osallistumisessa?
- Toteutuvatko arjen tilanteissa ryhmässä olevien lasten kielenkehityksen tavoitteet?
- Miten pedagogisesta toiminnasta ja oppimisympäristöstä saadaan kielitietoisempia?

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielillä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen

kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Varhaiskasvatuksessa lasten eri kielten oppimista, myönteistä ja uteliasta suhtautumista kieliin tuetaan käyttämällä vierasta kieltä suomen kielen rinnalla tutuissa arjen tilanteissa. Kielirikasteinen varhaiskasvatus toteutuu toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Lasten kanssa leikitellään, lauletaan ja lorutellaan vieraalla kielellä. Toiminnassa hyödynnetään myös lapsiryhmässä mahdollisesti olevia kieliä.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

Rovaniemellä kielipainotteista (englanti) varhaiskasvatusta on saatavilla palvelusetelillä yksityisestä päiväkodista. Kaupungin järjestämänä Pohjoissaamen kielipesä toteuttaa varhaisen täydellisen kielikylvyn periaatetta toiminnassaan. Kielipesä mahdollistaa äidinkielenomaisen saamen kielen taidon omaksumisen lapsille, jotka eivät voi omaksua kieltä kodeissaan.

5 Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Rovaniemeläisessä varhaiskasvatuksessa lähtökohtana on lapsen edun ensisijaisuus ja laadukkaan varhaiskasvatuksen ja tuen turvaaminen kaikille varhaiskasvatuksessa oleville lapsille perhepäivähoidossa ja päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen tuen järjestämistä ohjaavia yleisiä periaatteita ovat osallisuus, varhainen ja avoin yhteistyö, monialainen yhteistyö sekä inklusiivinen varhaiskasvatus.

Osallisuus, varhainen ja avoin yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa

Huoltajien kanssa tehtävän varhaisen ja avoimen yhteistyön tavoitteena on yhteinen sitoutuminen lapsen tukemiseen. Luottamuksellisessa yhteistyössä huoltajien kanssa keskustellaan lapsen tuen tarpeista ja suunnitellaan tuen tarpeeseen vastaamista. Lapsi osallistuu oman ikä- ja kehitystasonsa mukaisella tavalla itseään koskeviin tuen asioihin.

Monialainen yhteistyö

Monialaisessa ja varhaisessa avoimessa yhteistyössä korostuvat lasten, huoltajien ja asiantuntijoiden osallisuus ja toimijuus. Jaettua asiantuntijuutta luodaan yhdistämällä huoltajien kokemusasiantuntijuutta ja ammattilaisen asiantuntijatietoa sekä lapsen oma näkökulma ja kokemus. Yhteistyön tavoitteena on tuottaa näkökulmia ja tietoa lapsen edun toteutumiseen ja tuen järjestämiseen. Varhaisen ja avoimen toiminnan keskeinen tavoite on luoda keskusteluille ja kohtaamiselle tasavertainen tila ja aika, jossa kaikkien osallistujien osallistuminen ja kuulluksi tuleminen toteutuu. Nämä edellyttävät osapuolilta yhteistä pohdintaa, vastavuoroisuutta ja luottamusta. Henkilöstöltä tämä edellyttää myös reflektiivisyyttä, ammatillisuutta ja eettisyyttä. Henkilöstö arvioi omaa toimintaansa ja kehittää sitä yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Huoltajien kanssa keskustellaan aina keiden toimijoiden on keskeistä olla mukana lapsen tuen asiassa.

Inklusiivinen varhaiskasvatus

Lapsen tuki rakentuu laadukkaalle inklusiiviselle varhaiskasvatukselle kaikilla tuen tasoilla. Lapsen varhaiskasvatus pyritään ensisijaisesti järjestämään huoltajien toivomassa varhaiskasvatuspaikassa, jossa lapsen tarvitsema tuki turvataan. Mikäli lapsella on vaativan erityisen tuen tarvetta, voidaan varhaiskasvatus toteuttaa integroidussa ryhmässä. Varhaiskasvatuksen järjestämisestä sovitaan yhteistyössä huoltajan, palveluohjauksen, varhaiserityiskasvatuksen ja yksikön johtajan kanssa.

Lapsen siirtymään varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on kuvattu luvussa 2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Tukea saavan lapsen siirtymässä varhaiskasvatuksen erityisopettaja on koordinoimassa siirtymää ja varmistaa tuen jatkumisen lapsen edun mukaisesti.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnsä ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

Varhaiskasvatuksen konsultoivan erityisopettajan palvelut kohdentuvat lapsen tuen tarpeeseen vastaamiseen kaikilla tuen tasoilla painottuen lapsen ja/tai lapsiryhmän tarpeiden mukaisesti. Erityisopettaja vastaa pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten tuen muotojen selvittelystä, järjestelyistä, sopimisesta ja niiden arvioinnista sekä mahdollisesta lapsen erityisopetuksesta monialaisessa yhteistyössä. Lapsen tuen tarpeisiin liittyvissä asioissa huoltajien osallisuus on keskeistä. Tarvittaessa huoltajille annetaan tietoa muiden tukipalveluiden mahdollisuudesta tukea perhettä. Erityisopettaja koordinoi lapsen tuen tarpeeseen liittyvää monialaista yhteistyötä varhaiskasvatuksessa. Monialainen yhteistyö rakentuu aina lapsen tuen asiassa lapsikohtaisesti. Tuen järjestämisen prosessi ja vastuut rovaniemeläisessä varhaiskasvatuksessa on kuvattu luvussa 5.2. (kuvio 6).

Varhaiskasvatusyksikön johtaja ja erityisopettajat tekevät yhteistyötä, jotta lapselle annettava tuki on laadukasta ja henkilöstöllä on riittävä osaaminen vastata lapsen tarpeisiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattua tukea arvioidaan jatkuvana arviointina monialaisena yhteistyönä. Päiväkotien integroiduissa ryhmissä olevat varhaiskasvatuksen erityisopettajat toimivat omissa ryhmissään erityispedagogiikan asiantuntijoina. Integroidussa ryhmässä olevalla lapsella on mahdollisuus kokoaikaiseen erityisopettajan tukeen.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen

oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehdoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Lapsen varhaiskasvatuspaikan henkilöstöllä on keskeinen vastuu vastata lapsen tarpeisiin. Välittömän pedagogisen tuen suunnittelusta ja antamisesta vastaa tiimin varhaiskasvatuksen opettaja. Opettaja keskustelee havainnoistaan huoltajien kanssa sekä kertoo

varhaiserityiskasvatuksen palveluista ja kutsuu konsultoivan erityisopettajan mukaan yhteistyöhön lapsen tai lapsiryhmän tarpeiden niin vaatiessa.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja (veo) havainnoi tarvittaessa lasta lapsiryhmän jäsenenä ja ohjaa henkilöstöä tekemään mahdollisesti tarvittavia muutoksia pedagogiseen toimintaan ja oppimisympäristöön. Varhaiskasvatuksen opettaja ja veo kutsuvat huoltajat ja mahdolliset yhteistyökumppanit yhteiseen tapaamiseen. Lapsi osallistuu omien edellytystensä mukaisesti yhteistyöhön.

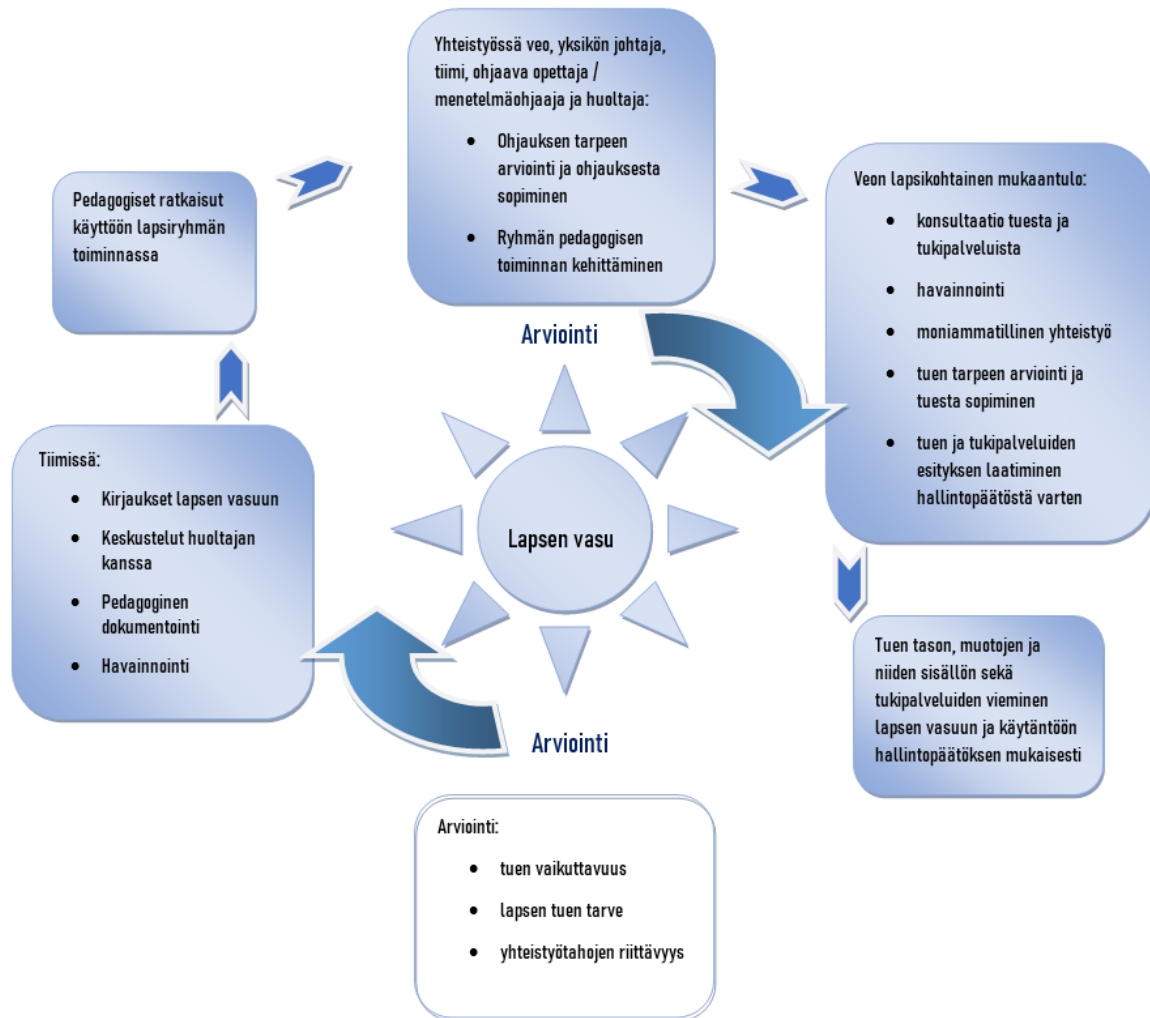
Monialainen yhteistyö

Lapsen edun mukaisesti monialaista yhteistyötä toteutetaan monialaisen yhteistyön periaatteita noudattaen (ks. luku 5.1). Moniammatillisessa Motti ryhmässä lapsen tuen tarvetta tarkastellaan koordinoitusti sekä sovitaan tarvittavasta lapsen tukeen liittyvistä asioista. Yhteistyötapaamisissa voidaan sopia jatkotutkimuksista sekä käynnistää muut perhettä tukevat palvelut ensisijaisesti huoltajan suostumuksella.

Mikäli lapsen tilanne edellyttää lääkinällisen kuntoutuksen arviointia tai perheneuvolan palveluita, varhaiskasvatus osallistuu arviointiprosessiin tarvittaessa. Usein osa lapsen lääkinällisestä kuntoutuksesta toteutetaan terapiana varhaiskasvatuspäivän aikana varhaiskasvatusyksikön tiloissa. Terapiatilanne voi toteutua osana lapsiryhmän tavanomaista toimintaa, jolloin terapeutti havainnoi ja ohjaa lasta tämän luonnollisessa toimintaympäristössä tai lapsen ja terapeutin kahdenkeskisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen arjessa tapahtuvan kuntoutuksen lähtökohtana ovat lapsen yksilöllisen tuen tarpeet ja toimijuuden vahvistaminen ryhmän jäsenenä. Tavoitteena on vastata lapsen tuen tarpeeseen kasvatuksen, opetuksen ja kuntoutuksen keinojen avulla. Lapsen vasun laadinnassa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyö lapsen huoltajien ja kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa on oleellista.

Jos lapsi ohjautuu erikoissairaanhoidon tutkimuksiin tai tutkimusjaksolle, tutkiva taho voi pyytää varhaiskasvatuksen näkemyksen lapsen tilanteesta ja tuen tarpeesta erillisellä lomakkeella. Lapsen varhaiskasvatusryhmän henkilöstö huolehtii, että lomakkeeseen vastataan varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa yhteistyössä. Mahdolliseen jakson loppupalaveriin osallistumisesta sovitaan huoltajien ja tutkivan tahon kanssa.

Tuen prosessin eteneminen sekä keskeiset yhteistyötahot lapsen tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja näiden arvioinnissa kuvataan kuviossa 6. Tuen järjestämisen prosessi ja vastuut

Kuvio 6. Tuen järjestämisen prosessi ja vastuut.

Pidennetty oppivelvollisuus

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset ja kehityksessään viivästyneet lapset. Myös lapsen vaikea sairaus voi olla syynä oppivelvollisuuden pidentämiseen. Näkö- ja kuulovammaiset lapset sekä kielelliseltä kehitykseltään hitaasti kehittyvät lapset ovat myös oikeutettuja pidennettyyn oppivelvollisuuteen. Tutkiva taho voi suositella vammaiselle tai vaikeasti sairaalle lapselle pidennettyä oppivelvollisuutta. Oppivelvollisuus pitenee koulupolun alkupäästä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja huolehtii, että huoltajilla on riittävästi tietoa mitä pidennetty oppivelvollisuus tarkoittaa.

Pääsääntöisesti suositus pidennetystä oppivelvollisuudesta on tehtävä ennen sitä syksyä kun lapsi täyttää viisi vuotta. Huoltajat päättävät, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen 5-vuotiaana. Lapsella on oikeus saada esiopetusta myös oppivelvollisuuden alkaessa 6-vuotiaana. Päätös voidaan tehdä ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella

ilmenee, että lapsen opetusta ei vamman, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja huolehtii, että huoltajia on asiasta kuultu ja lausunto suosituksesta toimitetaan päättävälle viranhaltijalle. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden ja erityisen tuen aloittamisesta esiopetuksessa tehdään koulutuspalvelujen hallinnossa. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä paikallisista käytänteistä on tarkemmin Rovaniemen kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelmassa.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso ja tuen muodot tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa.

Mikäli lapsella on terveydenhuollon tai sosiaalihuollon asiantuntijalausuntoja tai lääketieteellinen diagnoosi, voidaan näitä olemassa olevia lausuntoja hyödyntää lapsen tuen tarpeen selvittelyssä, toteuttamisessa, arvioimisessa, tukipalveluiden järjestämisessä sekä mahdollisessa hallintopäätöksessä. Lapsen tuen järjestäminen ei kuitenkaan edellytä kyseisiä lausuntoja.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös.

Yleinen tuki on varhaiskasvatuksen opettajan ja kasvatustiimin toteuttamaa lapsikohtaista tukea tai koko lapsiryhmää hyödyttävää ja ennaltaehkäisevää tukea. Yleistä tukea toteutetaan pedagogisen tuen lisäksi oppimisympäristön ja toimintakulttuurin avulla. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen ohjaavan opettajan ja varhaisen tuen menetelmäohjaajan palvelut ovat käytettävissä pedagogisen työskentelyn vahvistumiseen sekä oppimisympäristön muokkaukseen lapsen/ lapsiryhmän tarpeita vastaaviksi.

Yleisen tuen aikana myös hoidollinen tuki tulee toteutua lapsen tarpeita vastaavasti. Mikäli lapsella on hoidollisen tuen ja/tai tukipalveluiden tarvetta toteutetaan niitä myös yleisen tuen tasolla. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja valmistelee yhteistyössä yksikön johtajan kanssa tukipalveluita koskevan esityksen hallintopäätöstä varten. Lapsen vasaun kirjataan lapsen saama yleinen tuki sekä mahdolliset hallintopäätöksen mukaiset tukipalvelut.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös.

Lapsiryhmän henkilöstö havainnoi varhaiskasvatuksen laadukkaan perustoiminnan ja/tai yleisen tuen riittävyttä vastaamaan lapsen tuen tarpeisiin. Tuen tarpeen kartoittamiseen ja yleisen tuen riittävyden arviointiin osallistuvat lapsen huoltajat, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja tarvittaessa lapsen asioissa mukana olevat muut toimijat. Lapsi osallistuu tuen tarpeen arviointiin omien edellytystensä mukaisesti.

Mikäli lapsi tarvitsee tehostettua tukea varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja yksikön johtaja valmistelevat tehostetun tuen ja mahdollisten tukipalveluiden esityksen hallintopäätöstä varten. Lapsen yksilöllinen tehostettu tuki toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti lapsen oman ryhmän pedagogisessa toiminnassa. Tehostettu tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös.

Mikäli lapsi tarvitsee oppimisen ja kehityksen tueksi vahvaa, pitkäaikaista ja yksilöllistä tukea varhaiskasvatuksessa annetaan hänelle erityistä tukea. Erityinen tuki koostuu yksilöllisesti suunnitelluista erityispedagogisista tukitoimista, rakenteellisesta tuesta sekä mahdollisesti hoidollisesta tuesta. Erityisessä tuessa erityispedagoginen osaaminen ja toiminta ovat perustana lapsen tukeen vastaamisessa. Lapsen tarvitsema erityinen tuki sisältyy pääsääntöisesti lapsiryhmän pedagogiseen toimintaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Tuki voi sisältää yksilöllistä ohjausta ja toimintaa mikäli se on lapsen edun mukaista. Rovaniemellä toimivissa integroiduissa ryhmissä on mahdollista tukea vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten kehitystä, oppimista ja hyvinvointia.

Varhaiskasvatussyksikön johtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja laativat esityksen erityisestä tuesta hallintopäätöstä varten. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan erityinen tuki ja sen toteuttaminen. Jos lapsen erityisen tuen tarve loppuu, arvioidaan monialaisessa yhteistyössä, onko lapsella tarvetta tehostettuun tai yleiseen tukeen. Erityisen tuen tarpeen päätyttyä tehdään esitys hallintopäätöksen muuttamiseksi. Mikäli lapsi tarvitsee jatkossa tehostettua tukea tehdään asiasta hallintopäätös ohjeistuksen mukaisesti.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Pedagoginen tuki on ensisijainen tuen muoto kaikilla tuen tasoilla. Tuen toteuttamisen lähtökohtana on, että se on riittävän aikaista, oikein kohdennettua ja ennaltaehkäisevää. Lapsen tarvitsema tuki rakentuu aina laadukkaalle varhaiskasvatuksen perustalle. Henkilöstön vastuulla on toimia samansuuntaisesti ja vastata heti lapsen ilmi tulleeeseen tuen tarpeeseen muokkaamalla pedagogista toimintaa ja oppimisympäristöä. Mikäli henkilöstön pedagogiset ratkaisut eivät ole riittäviä, henkilöstö konsultoi yksikön johtajaa ja tarpeen mukaan konsultoivaa erityisopettajaa. Tehostetun ja erityisen tuen tasolla pedagogisen tuen, suunnitteluun ja tarvittaessa toteuttamiseen sekä arviointiin osallistuu aina varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Henkilöstöllä on mahdollisuus saada myös ohjaavan opettajan ja/tai menetelmäohjaajan ohjausta pedagogisen tuen toteuttamiseen. Ohjaavan opettajan pedagogisessa ohjauksessa laadukas varhaiskasvatus vahvistuu henkilöstön pedagogisen ymmärryksen ja osaamisen lisääntyessä. Menetelmäohjauksessa henkilöstön pedagogisten ja erityispedagogisten menetelmien osaaminen vahvistuu ja niiden käyttö lapsen / lasten ohjauksessa on pedagogisesti suunniteltua.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Rakenteellisen tuen tarkoituksena on mahdollistaa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat sekä lapsen tarvitsema yksilöllinen ohjaus ja/tai hoidolliset toimenpiteet. Rakenteellisen tuen muodoissa keskeisintä laadukkaassa varhaiskasvatuksessa kaikilla tuen tasoilla, on henkilöstön osaamisen lisääminen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisessa.

Henkilöstölle suunnattu erityisopettajan konsultaatio sekä ohjaavan opettajan ja varhaisen tuen menetelmäohjaajan toteuttama ohjaus tähtää osaamisen lisäämiseen varsinaisen täydennyskoulutuksen lisäksi. Suunnitelmallinen ja tarpeeseen perustuva täydennyskoulutus vahvistaa henkilöstön kykyä vastata lapsen monimuotoisiin tuen tarpeisiin. Varhaiskasvatustyöyksiköiden täydennyskoulutuksen suunnittelussa huomioidaan esiin nousseiden tarpeiden lisäksi toimintakaudeksi asetetut pedagogisen kehittämisen painopisteet.

Varhaiskasvatuslain mukaan tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon henkilöstön mitoituksessa. Ryhmäkoon pienentämisessä käytetään lapsikohtaista kerrointa. Vahvistettua henkilöstön rakennetta on mahdollista käyttää tilanteessa, jossa ryhmään ollaan sijoittamassa useita tuen tarpeisia lapsia. Tällöin ryhmässä työskentelee esimerkiksi 2 varhaiskasvatuksen opettajaa ja 2 lastenhoitajaa sekä tarvittaessa erityisavustaja. Mikäli kesken toimintakauden ryhmässä olevien lasten tuen tarve muuttuu, eikä ryhmää voida pienentää, henkilöstörakenteen muutoksella turvataan lapsen tuen saanti sekä henkilöstön osaamisen vahvistuminen. Tavoitteena on rakenteellisen tuen avulla mahdollistaa tehostetussa ja erityisessä tuessa pedagogisen tuen toteutuminen sekä yksilöllisesti että koko ryhmän pedagogisessa toiminnassa.

Integroidut ryhmät ovat suunniteltu vastaamaan vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin. Integroiduissa ryhmissä on vahvistettu henkilöstörakenne. Kasvatustiimissä työskentelee varhaiskasvatuksen erityisopettaja, varhaiskasvatuksen opettaja, kaksi lastenhoitajaa sekä tarvittaessa ryhmäkohtainen tai henkilökohtainen erityisavustaja.

Avustamisen palvelut sisältävät lapsen henkilökohtaisen tai ryhmäkohtaisen avustamisen. Lapsen henkilökohtaisen avustamisen tarpeeseen pyritään vastaamaan vahvistamalla kasvatustiimiä erityisavustaja resursseilla. Jokaisen kasvatustiimin jäsenen tulee vastata lapsen tarpeisiin lapselle varatusta henkilökohtaisesta avustamisen resursseista huolimatta. Ryhmäkohtainen erityisavustaja voi työskennellä ryhmässä, jossa on useita tukea tarvitsevia lapsia, eikä ryhmäkoon pienentäminen ole yksistään riittävä keino vastata lasten tuen tarpeisiin. Avustamisen palvelut kohdennetaan varhaiskasvatustyöyksiköille todennettujen tarpeiden perusteella huomioiden olemassa oleva resurssi.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen

varhaiskasvatustilain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

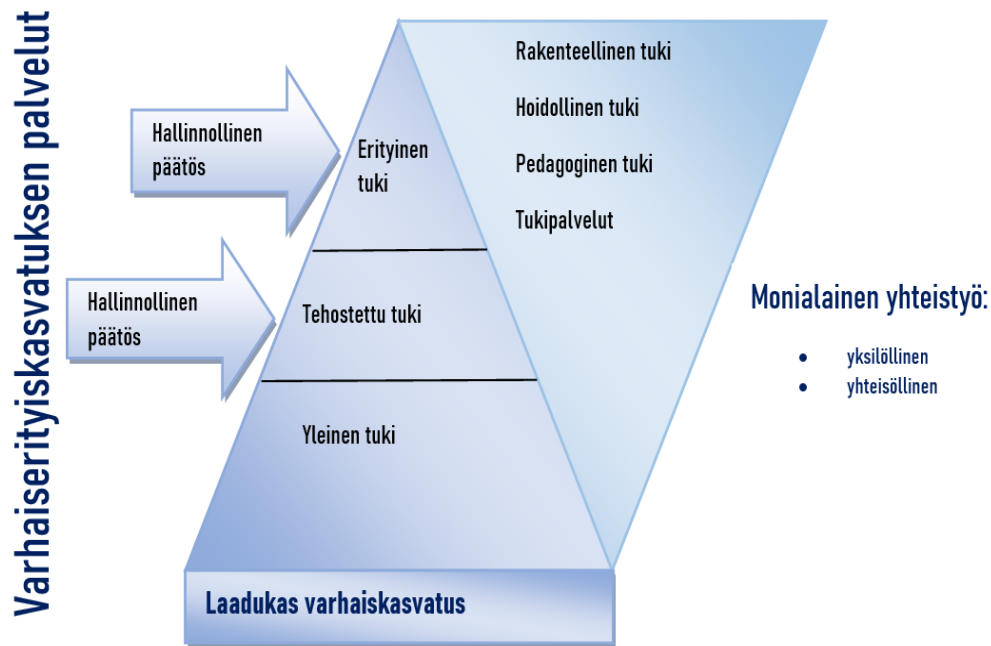
Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Hoidollinen tuki toteutetaan lapsen tarpeita vastaavaksi ensisijaisesti osana lapsiryhmän perustoimintaa. Tarvittaessa lapselle järjestetään rakenteellinen tuki hoidollisen tuen turvaamiseksi. Rakenteellinen tuki voidaan toteuttaa ryhmäkoon pienentämisenä (lapsikohtainen kerroin), henkilökohtaisen avustamisen resurssina, ryhmäkohtaisena erityisavustajana tai henkilöstörakenteen vahvistamisena lastenhoitaja resurssilla. Näillä toimilla vahvistetaan myös lapsen pedagogista tukea.

Lapsikohtaista yhteistyötä tehdään sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Mikäli lapsella on pitkäaikaissairauksien hoitoon ja/tai lääkitykseen liittyviä tarpeita noudatetaan terveydenhuollon ohjeistuksia sekä lääkehoitosuunnitelmaa. Turvallinen lääkehoito varmistetaan henkilöstölle suunnatulla koulutuksella ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehtävällä yhteistyöllä. Lääkehoitoon osallistuvien henkilöiden osaaminen ja saatavilla olo varmistetaan lapsen varhaiskasvatuksessa oloajan. Lapsen yksilölliseen ruokavalioon liittyvissä asioissa noudatetaan terveydenhuollon ja ruokapalveluiden ohjeistusta.

Lapsi voi tarvita vertaisryhmässä toimimiseen ja osallistumiseen apuvälineitä. Apuvälineiden hankinnasta ja niiden käytöstä konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa ja tarvittaessa ulkopuolista asiantuntijaa.

Kuvio 7. Tuen tasot ja muodot sekä monialainen yhteistyö.

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

Rovaniemellä varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee kaikilla tuen tasoilla tuen tarpeisten lasten pedagogisen, rakenteellisen ja hoidollisen tuen muotojen selvittelyssä, järjestelyissä, sopimisessa ja niiden arvioinnissa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattua tuen tarvetta ja annettua tukea arvioidaan säännöllisesti yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa monialaisena yhteistyönä. Lisäksi tuen tarvetta tarkastellaan oppimisympäristön ja tuen tarpeen muuttuessa.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioidessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveyspalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta.

Tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja arvioinnissa on mukana huoltajien ja lapsen varhaiskasvatusta toteuttavan varhaiskasvatuksen opettajan lisäksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita ja muuta lapsen verkostoa esimerkiksi erityisavustaja. Kokoonpano vaihtelee lapsen tarpeen mukaan ja osallistujista sovitaan tapauskohtaisesti huoltajien kanssa. Lapsen osallisuus tulee mahdollistaa vasuprosessissa (ks. 1.3).

Varhaiskasvatuksen opettajalla on päävastuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjaamisesta. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan vastuulla on, että tukitoimiin ja tuen tasoon liittyvät asiat tulevat kirjattua vasun perusteiden mukaisesti lapsen vasuun. Varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla on, että lapsen vasuun ja mahdolliseen hallintopäätökseen kirjatut toimenpiteet toteutuvat sekä ryhmän kaikki työntekijät toimivat sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja tukee lapsiryhmän henkilöstöä sovittujen tukitoimien vahvistumisessa ja toteutumisessa arjen pedagogisessa toiminnassa. Mikäli lapsen lääkinnällistä kuntoutusta tai muuta sosiaali- ja terveyshuollon palvelua toteutetaan varhaiskasvatuksessa, kirjataan se lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapsen vasuun ja hallintopäätökseen kirjattujen tuen tarpeen vastaamiseen tarkoitettujen toimenpiteiden toimivuutta ja vaikutusta arvioidaan säännöllisesti (ks. 1.3). Varhaiskasvatuksen erityisopettaja arvioi yhdessä opettajan, lapsen, huoltajien ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden kanssa tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta. Arviointi kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Monialaisten arviointitapaamisten määrät riippuvat lapsen tuen tarpeista ja jokainen lapsen asioissa toimiva voi ehdottaa arviointitapaamisen järjestämistä.

Esiopetuksessa ja täydentävässä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen tuen järjestäminen ja toteuttaminen kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan sekä varhaiskasvatuksen että esiopetuksen osalta. Lapsen esiopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa annettava tuki muodostaa eheän kokonaisuuden kokopäiväpedagogiikan mukaisesti. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on tuen prosessissa mukana varmistamassa, että lapsen saama tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen. Tarvittavat hallintopäätökset tehdään varhaiskasvatuslain ja perusopetuslain mukaisesti.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle. Hallintopäätöksen tekee

varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla. Päätös on aina perusteltava. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystalvluista, kuten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista hallintopäätöksen tekee se varhaiskasvatuspalveluiden viranhaltija, jolle sivistyslautakunta on päätösvallan delegoinut. Päätös perustuu lapsen tuen sekä tarvittavien tukipalveluiden tarpeen arviointiin. Yksikön johtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja laativat esityksen, josta käy ilmi lapsen

varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattu lapsen tuen ja tukipalveluiden tarve. Esityksen yhteydessä lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa kuullaan. Edellä mainitulla tavalla toimitaan Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksessa ja palvelusetelillä toimivassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa.

Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja koordinoi järjestäjien välistä yhteistyötä ja tuen prosessia lapsen edun mukaisesti.

Lapsen tuen tai tukipalveluiden tarpeen muuttuessa hallintopäätös muutetaan vastaamaan lapsen tuen tarvetta. Hallintopäätös kumotaan tilanteessa, jossa lapsen tuen tai tukipalveluiden tarve on päättynyt. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja yksikön johtaja huolehtivat huoltajan ja lapsen kuulemisen sekä tekevät tarvittavan esityksen hallintopäätöksen muuttamiseksi tai kumottavaksi asiasta päättävälle viranhaltijalle.

Lapselle joka saa sekä esiopetuksessa että täydentävässä varhaiskasvatuksessa tehostettua tai erityistä tukea tehdään erilliset hallintopäätökset molempiin toimintamuotoihin. Varhaiskasvatuksen annettavan tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden päätökset tekee varhaiskasvatuksen nimetty viranhaltija. Esiopetuksessa annettavan erityisen tuen sekä pidennetyn oppivelvollisuuden päätökset tekee koulutuspalveluiden nimetty viranhaltija.

Tehty hallintopäätös annetaan tiedoksi huoltajalle tai lapsen muulle lailliselle edustajalle sekä lapsen varhaiskasvatusyksikön johtajalle ja varhaiskasvatuksen erityisopettajalle.

6 Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

Rovaniemellä vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta ei järjestetä kaupungin omana palveluna. Palvelusetelillä yksityisistä päiväkodeista on saatavilla Steiner -pedagogiikkaan ja kristilliseen kasvatukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Yksityisissä varhaiskasvatuksen palveluseteliyksiköissä ja perhepäivähoidossa noudatetaan Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa, sekä Rovaniemen Varhaiskasvatuksen palvelusetelin sääntökirjassa olevaa ohjeistusta.

7 Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja

yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) tukee varhaiskasvatuksen järjestäjiä laadun arvioinnissa. Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset -asiakirjan sekä valmistuvan digitaalisen laadun arviointijärjestelmän Valssin avulla arvioidaan varhaiskasvatuksen rakenteita ja sisältöä paikallisella tasolla kehittämisen tueksi. Varhaiskasvatuksen sisällön arvioinnissa arvioidaan varhaispedagogiikan ydintoimintoja ja yksikön pedagogista toimintakulttuuria, jolla on suora yhteys lapsen kokemuksiin. Tavoitteena on itsearvioinnin toteuttaminen suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti niin yksikötasolla kuin koko varhaiskasvatuksessa.

Rovaniemen varhaiskasvatuksen laatukäsikirja ohjaa sekä kunnallisen että yksityisen varhaiskasvatuksen laadunhallintaa. Varhaiskasvatuksen laatua arvioidaan Rovaniemellä yhteisten valittujen palveluiden järjestämisen sekä pedagogisen toiminnan painopisteiden kautta. Yhteiset painopisteet toimivat kehittämisen tavoitetilana Rovaniemen kaupungin omassa sekä palvelusetelillä järjestettävässä varhaiskasvatuksessa. Painopisteiden toteutumista arvioidaan kaupunkitasolla valittujen Karvin laadun indikaattoreiden sekä tavoitteiden toteutumista kuvaavin

kriteerein sekä arviointimenetelmin. Toteutuminen raportoidaan osavuosikatsauksiin sekä tilinpäätökseen.

Varhaiskasvatuksen laadunhallintatiimi toimii yhteistyössä palvelualuepäällikön kanssa laadunhallintaan liittyvissä asioissa. Laadunhallintatiimi vastaa kunnallisen ja yksityisen varhaiskasvatuksen laatuun liittyvien asioiden arvioinnista ja kehittämistyöstä. Yhdessä varhaiskasvatuksen palveluohjauksen kanssa laadunhallintatiimi vastaa yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden ohjauksen, neuvonnan, valvonnan ja kehittämisen toteuttamisesta. Tiimi määrittelee vuosittain valvonnan painopisteet sekä arvioi toimintavuoden lopussa ohjauksen, neuvonnan ja valvonnan toteutumista. Tiimi laatii arvion perusteella vuosikellon seuraavalle vuodelle. Valvontatiimi toteuttaa painopisteiden toteutumisen seuranta ja suorittaa varsinaista valvontatyötä.

Varhaiskasvatusyksiköissä arvioidaan toteutettua varhaiskasvatusta. Arviointi toteutuu tavoitteellisen itsearviointina. Yksikkökohtaisen pedagogisen vuosisuunnitelman arviointi tehdään yksiköissä asetettujen kriteerien pohjalta ja etukäteen mietittyhen arviointimenetelmien avulla. Arviointi on jatkuvaa kehittävää arviointia, jossa koko työyhteisö on mukana. Yksikön johtaja käy henkilöstön kanssa säännöllisin väliajoin kehityskeskusteluja yksilö- ja tiimitasolla.

Varhaiskasvatusyksiköissä järjestetään toiminnan arviointi- ja kehittämispäivät vuosittain. syyskauden alussa olevassa kehittämispäivässä suunnitellaan ja kehitetään tulevaa yksikön toimintaa hyödyntäen edellisen toimintakauden arvioinnin tuloksia. Yksikön pedagogiseen vuosisuunnitelmaan asetetut tavoitteet tarkistetaan ja tarkennetaan tarvittaessa toimintakauden aikana. Kevätkauden lopulla pidettävässä arviointipäivässä arvioidaan yksikön pedagogisen vuosisuunnitelman toteutumista. Arvioinnin keskiössä on pedagogisen toiminnan ja oppimisympäristöjen arviointi.

Ryhmävasun toteutumista arvioidaan tiimipalavereissa jatkuvana prosessina koko toimintakauden ajan. Varhaiskasvatussuunnitelmien mukaisen varhaiskasvatuksen toteutumisen arviointi ja kehittäminen on osa jokaisen varhaiskasvatuksen työntekijän työtä tehtäväkuvansa mukaisesti.

Huoltajille kohdennetaan palautekyselyjä varhaiskasvatuksen asiakkuuden eri vaiheissa. Käytössä on myös Rovaniemen kaupungin yleinen palautekanava, jonka kautta asiakas voi antaa palautetta varhaiskasvatuspalveluista. Lisäksi huoltajille ja lapsille suunnataan laadunhallintatiimin teemoittamia lautekyselyjä. Kyselyt kohdennetaan sekä kunnallisen että palvelusetelillä järjestettävän varhaiskasvatuksen asiakkaille. Kyselyiden tulokset raportoidaan sivistyslautakunnalle ja niitä hyödynnetään tulevien kehittämisen painopisteiden kohdentamisessa.

Lapsen varhaiskasvatusta arvioidaan jatkuvana arviointina yhteistyössä lapsen ja huoltajien kanssa. Huoltajat osallistuvat lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin vähintään kerran vuodessa järjestettävässä keskustelussa, jossa arvioidaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista. Lapsen vasun rakentuminen on prosessi, joka

tarkentuu toimintavuoden aikana lapsen vahvuuksien sekä oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tarpeiden mukaisesti. Vasua arvioidaan ja tarkennetaan tavoitteita osana toiminnan jatkuvaa kehittämistä. Prosessissa osallisena ovat lapsi, huoltajat ja varhaiskasvatuksen opettaja sekä mahdollisesti lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat muut asiantuntijat. Lapsen mielipiteet ja näkökulmat ovat osa arviointia. Työntekijät havainnoivat ja haastattelevat lapsia heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan mm. oppimisympäristöön, vuorovaikutukseen ja toimintaan liittyvistä asioista ja tätä tietoa hyödynnetään yhtenä arvioinnin välineenä.